

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYINDAKİ İBADET HAYATI

Esmâ DOĞAN

ŞANLIURFA-2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYINDAKİ İBADET HAYATI

Esmâ DOĞAN

Danışman
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

ŞANLIURFA-2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda 155230027 numaralı Esmâ Doğan'ın hazırladığı "Hz. Peygamber'in Ramazan Ayındaki İbadet Hayatı" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 21/12/ 2018 tarihinde, saat 14:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

21/12/ 2018

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Abdullah YILDIZ	Kabul	
Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Nurullah AGİTOĞLU	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

16.01.2019

Prof. Dr. Abdülhalik ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Esmâ DOĞAN
Öğrenci Numarası : 155230027
Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri (Hadis)
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) : Hz. Peygamber'in Ramazan Ayındaki İbadet Hayatı

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 75 sayfalık kısmına ilişkin, 28/11/2018 tarihinde danışmamın tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 33'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarına aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/11/2018
Esmâ DOĞAN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 28/11/2018

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYINDAKİ İBADET HAYATI

ÖZET

İslam geleneğinde ramazan, oruç tutulan ve yoğun bir şekilde ibadet edilen önemli bir aydır. Kur'ân-ı Kerîm bu ayda indirilmiş, mübarek Kadir Gecesi bu ayda yer almıştır. Bu ayı faziletli kılan diğer ibadetler de vardır.

Hız. Peygamber ramazan ayını, gündüzlerini oruçlu, gecelerini teravih namazıyla ihya ederek geçirmiş ve bu ayda Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrâil'e (a.s.) arz etmiştir.

Hız. Peygamber sahur yemeğini ihmal etmemiş, ashabına da sahur yapmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur. İftar vaktini geciktirmeden orucunu açmış ve iftar duasına önem vermiştir. Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerek bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi'ni en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Ramazan ayında işlenebilecek küçük hatalara kefarete olması sebebiyle fitır sadakasını emretmiş ve ramazanın bitiminde bayram namazını kılmıştır.

Bu çalışmada ibadet kavramı, ibadetin faziletleri, çeşitleri, insanların ona olan ihtiyacı ve hadislerde ibadet konusu işlenecek, ramazan ayının tanımı ve önemi hakkında bilgi verilecek, bu aya has ibadetler olan oruç, sahur, iftar, teravih, itikâf, mukabele, fitır sadakası vb. ele alınacak ve Hız. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayındaki ibadet hayatı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hız. Peygamber, İbadet, Ramazan, Oruç, İftar, Sahur, Teravih, İtikâf

ABSTRACT

THE HOLY PROPHET'S WORSHIP LIFE IN THE MONTH OF RAMADAN

In Islamic tradition, Ramadan is an important month in which people fast and worship intensely. The Holy Qur'an was sent down and the blessed Night of Qadr takes place in this month. There are also some other worships that make this month virtuous.

In the Ramadan month, the Holy Prophet fasted during the day and revived his nights with tarawih prays, along with submitting Qur'an to Gabriel (PBUH).

The Holy Prophet did not neglect Suhur food, and advised his companions to have Suhur food, as well. He broke the fasting in time and cared for Iftar prayer. In the last ten days of Ramadan, the Holy Prophet used to seclude himself (known as I'tikaf) in order to make the best use of the Night of Qadr which is more benevolent than a thousand months. He advised giving Fitr alms as an atonement for the minor sins that can be committed in the Ramadan, and performed Salat al Eid at the end of this month.

In this study, the concept of worship, its kinds and merits, people's need for it, and the subject of worship in the hadith will be discussed. The definition and importance of Ramadan month will be examined. Certain prayers, which are peculiar to this month, such as fasting, Suhur, Iftar, tarawih, I'tikaf, Quran recitation, and Fitr alms will also be analysed. Lastly, the Holy Prophet's (PBUH) worship life in the month of Ramadan will be examined.

Keywords: Holy Prophet, Worship, Ramadan, Fasting, Iftar, Suhur, Tarawih, I'tikaf.

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c.) mahsustur. Salât ve selâm, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'e (s.a.s.), onun ailesine, ashabına ve kıyamete kadar onun yolunda gidenlerin üzerine olsun.

Hz. Muhammed (s.a.s.), kendisinden sonra insanlara, hayatları boyunca tâbi olacakları iki kaynağı; Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i seniyyeyi bırakmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, Cebrâil'in (a.s.) doğrudan Allah'tan (c.c.) alıp Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilettiği mesajdır. Kur'ân-ı Kerîm'de hüküm bildiren ayetler yer almış ve insanların bu hükümleri yerine getirmeleri emredilmiştir. Bir diğer kaynak olan Resûlullah'ın (s.a.s.) sünneti ise Kur'ân'da öz itibarıyla bulunan hükümleri açıklamış ve bu hükümler Allah Resûlü (s.a.s.) tarafından bizzat uygulanmıştır.

İnsan ikliminde hasat mevsimi neyi ifade ediyorsa, ibadet ikliminde de ramazan ayı o demektir. İbadet, imanı besler ve diri kalmasını sağlar. Her ibadetin şekli kendine münhasırdır. Ramazan ayı da kendine has ibadet şekilleriyle yıllık ibadet hayatımızın adeta doruk noktasıdır. Bu ibadet mevsimi daha verimli geçirmenin yegâne yolu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayında yaptığı ibadetleri öğrenmek ve örnek almaktır. İşte biz bu çalışmamızda insanlık için en güzel örnek olan Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ramazan ayındaki ibadet hayatını incelemeyi düşündük.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde ramazan ayının genel özelliklerinden, insan hayatındaki yeri ve öneminden ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayına olan bakış açısından bahsetmeyi düşündük.

Birinci bölümde; ibadet kavramını tanımlayıp Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde ibadet konusu üzerinde durduk ve ibadet çeşitleriyle alakalı bilgiler verdik. Ardından Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayı dışındaki genel ibadetlerini, Mekke dönemi ve Medine dönemi şeklinde başlıklandırdık ve bu ibadetlerin faziletleri üzerinde durduk.

İkinci bölümde; özellikle ramazan ayının tanımı, önemi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayına yaptığı hazırlıkları anlattık. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ramazan ayında yaptığı ve yapılmasını tavsiye ettiği ibadetleri ele aldık ve konuyla ilgili

hadisler üzerinde durduk. Oruç, sahur, iftar, teravih, itikâf, Kadir Gecesi, mukabele, fitir sadakası, bayram namazı ve umre gibi ibadetleri tanımlarıyla ele aldık. Sonuç kısmında da çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgulara yer verdik.

Araştırmam boyunca yardımlarını esirgemeyen ve her konuda görüşlerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN'e teşekkürü borç bilirim. Bu arada önemli katkılarını ve desteklerini gördüğüm babam Dr. Öğr. Üyesi Yasin KAHYAOĞLU'na ve aileme teşekkür ederim. Çalışmak bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

Esmâ DOĞAN

Şanlıurfa-2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	2
Araştırmanın Önemi:.....	2
Araştırmanın Amacı:.....	2
Araştırmanın Yöntemi:.....	3
1. BÖLÜM	4
İBADET KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYI DIŞINDAKİ İBADETLERİ	4
1.1. İbadet Kavramı.....	4
1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de İbadet.....	5
1.1.2. Hadislerde İbadet.....	6
1.1.3. İbadete Olan İhtiyacımız.....	8
1.1.4. İbadetin Faziletleri ve Faydaları.....	8
1.2. İbadet Çeşitleri.....	9
1.2.1. Bedenî İbadetler.....	9
1.2.2. Malî İbadetler.....	10
1.2.3. Hem Bedenî Hem Malî İbadetler.....	10
1.3. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayı Dışındaki İbadetleri.....	10
1.3.1. Mekke Dönemi.....	11
1.3.2. Medine Dönemi.....	12

2. BÖLÜM	14
HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYINDAKİ İBADET HAYATI	14
2.1. Ramazan Ayının Tanımı	14
2.2. Ramazan Ayının Önemi.....	15
2.3. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayına Yaptığı Hazırlık.....	16
2.3.1. Üç Aylar	16
2.3.2. Hilalin Gözlenmesi.....	18
2.3.3. Oruca Hazırlık	20
2.4. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayındaki İbadetleri	21
2.4.1. Oruç.....	22
2.4.1.1. Orucun Tanımı	22
2.4.1.2. Orucun Fazileti.....	23
2.4.1.3. Ramazan Orucunda Yolculuk	26
2.4.1.4. Oruçla İlgili Bazı Hükümler.....	27
2.4.2. Sahur	28
2.4.2.1. İmsak.....	29
2.4.3. İftar	30
2.4.3.1. İftarın Vakti.....	30
2.4.3.2. Orucu Açma Anındaki Sevinç.....	32
2.4.3.3. İftar Duası.....	33
2.4.4. Teravih Namazı	34
2.4.4.1. Teravih Namazının Fazileti.....	34
2.4.4.2. Hz. Peygamber Döneminde Teravih Namazı.....	35
2.4.4.3. Teravih Namazının Cemaatle Kılınmaya Başlanması	39
2.4.5. İtikâf	39
2.4.6. Kadir Gecesi.....	43
2.4.6.1. Kadir Gecesi'nin Fazileti	44

2.4.6.2. Kadir Gecesi'nin Vakti	45
2.4.7. Mukabele	48
2.4.8. Fıtır Sadakası	49
2.4.9. Bayram ve Bayram Namazı	51
2.4.9.1. Bayramda Oruç İle İlgili Rivayetler	53
2.4.9.2. Bayramda Eğlence	54
2.4.10. Ramazan Ayında Umre	54
2.4.10.1. Umrenin Tanımı ve Fazileti	54
2.4.11. Ramazan Ayına Dair Bazı Hükümler	55
2.4.12. Ramazan Ayında Kaçınılması Gereken Bazı Davranışlar	56
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	59

KISALTMALAR

b.	: Bin/ bint
Bk./ bk.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
b.s.y.	:Baskı Sayısı Yok
b.t.y.	: Baskı Tarihi Yok
b.y.	: Baskı Yeri Yok
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
dğr.	: Diğerleri
ed.	:Editör
H., h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
m.	: Miladî
nr.	: Numara
MÜİFV	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallahuanhu/anha/anhum
sy.	:Sayı
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkîk Eden

Trc. : Mütercim, Tercüme Eden

v. : Ve

GİRİŞ

Ramazan ayı, insana acizliğini anımsatarak gaflet ve g nahtan arındıran, ilahî Şefkat ve merhametin üst düzeyde olduğu mübarek bir aydır.

Ramazan ayı hayır ve ibadetin en yoğun olduğu bir mevsimdir. Bu ayda yapılan hayırların ve ibadetlerin ecri, diğer aylara nispeten daha fazladır. Allah'ın (c.c.) rahmeti ramazan ayında kat kat artar. İnananların iyilik yapmaya olan ilgisi artarak doruğa ulaŐır.

Bu ayda yapılabilcek ibadetler oldukĐa fazladır. Hz. Peygamber (s.a.s.), diğer aylara göre ramazan ayında daha fazla ibadet ile meşgul olur ve bu ayın faziletinden oldukĐa istifade ederdi. Onun bu ayda en çok yaptığı ve yapılmasını tavsiye ettiği başlıca ibadetler; oruÇ tutmak, Kur'an-ı Kerim okumak ve teravih namazı kılmaktır. Allah Resûlü'n n bu ayda yaptığı iyiliklerinin ve cömertliğinin sınırı olmazdı. Allah'ın (c.c.) bu aya verdiği kıymet sebebiyle ramazan ayında fırsatı değerlendirmek ve Allah'ın (c.c.) mağfiretine ulaşma mutluluğunu yaŐamak için bu ibadetler ayrı bir önem taŐımaktadır.

Bu ayı en güzel Şekilde yaŐayıp ihya etmek için Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bu kıymetli ayı nasıl değerlendirdiğini öğrenmek ve o doğrultuda hareket etmek, Müslümanların en önemli hayat gayelerinden biri olmuştur.

Müslümanların bu gayesine yardımcı olabilecek nitelikteki bu araŐtırmada, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayını nasıl değerlendirdiği, ne tür ibadetler yaptığı, ayetler ve hadisler iŐıĐında ortaya konulmaya çalıŐılmıŐtır.

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırmanın Önemi:

İbadet gerçeği; insanlığın başlangıcından itibaren üzerinde hassasiyetle durulan bir konu olagelmiştir. Bununla beraber insanoğlu bir yaratıcıya inanmaya, ona sığınmaya ve onunla iletişim kurmaya ihtiyaç duymuştur. Bu iletişim çoğu zaman ibadet vasıtasıyla gerçekleşir.

Rabbi ile kulun iletişiminde aracı olan Hz. Muhammed (s.a.s.), her konuda olduğu gibi ibadet konusunda da hem bir örnek, hem de bir öğretmen konumundadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayında yapmış olduğu ibadetler önem arz etmektedir. İşte bu çalışma, Müslümanların ramazan ayında yapacakları ibadetlerine yardımcı olacaktır. Çünkü ramazan ayı İslam'ın ve Müslümanların kutsal saydığı bir aydır. İçinde birçok kıymetlerin olduğu, kulu Rabbine yaklaştıran en önemli aydır.

Araştırmanın Amacı:

İnsanoğlunun dünyaya gönderiliş maksadı olan kulluk, kişinin ibadetlerini en güzel şekilde yapmasını gerektirir. Çünkü ibadet, kulun kendi acziyetini anlama ve Rabbinin büyüklüğünün farkına varma bilincidir. Bu nokta kulun Allah (c.c.) ile olan en güçlü bağıdır. Bundan dolayı ibadetin insan hayatındaki yeri hiçbir şeyle kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Nitekim bir ayette Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (el-Hicr 15/99). Başka bir ayette ise "O, göklerin, yerin ve her ikisi arasındakilerin Rabbidir; şu halde ona ibadet et ve ona ibadette kararlı ol. Hiç onun adaşı olan birini biliyor musun?" (el-Meryem 19/65). buyrulur. Buna göre kul, hayatın her anında ibadete yönelmeli ve bu yönelişinde kararlı olmalıdır.

Her konuda insanlara rehber olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ibadet hayatı bizim için oldukça önemlidir. Zira ibadet çeşitlerini, şekillerini ve uygulamalarını ondan öğrenmekteyiz. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ibadetlerinin zirve noktası sayılan ramazan ayı, incelenmeye ve araştırılmaya değer

bir konudur. Bu açıdan Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ramazan ayındaki ibadetlerini geniş bir biçimde ele almak bu tezin amacı olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi:

Bu tezin materyallerini yazılı kaynaklar oluşturmaktadır. Tezimiz konu çalışması olduğu için öncelikle, temel hadis kaynakları olan Kütüb-i Tis'a ve diğer belli başlı hadis kitapları, bunların üzerine yazılmış şerhler, konu ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri, ansiklopediler, hakemli dergiler vb. süreli yayınlardan istifade edilmiştir.

Hadislerin açıklanmasında özellikle İbn Hacer'in *Fethu'l-Bâri*'si, Aynî'nin *Umdetu'l-kârî*'si ve Haydar Hatipoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi'nden* yararlandık.

Araştırmamızda kullandığımız hadisleri belli konu başlıklarına göre ayırdık. Rivayetlerdeki farklılıklara çoğunlukla metin içinde, bazen de dipnotlarda işaret ettik.

Metinde kullandığımız hadislerin kaynağını belirtirken Concordance metodunu esas aldık.

1. BÖLÜM

İBADET KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYI DIŞINDAKİ İBADETLERİ

Bu bölümde ibadet kavramının tanımı ve Kur'ân-ı Kerîm'de ibadetin yeri incelenecektir. Hadisler ışığında ibadet konusu ele alınarak kulun ibadete olan ihtiyacı ortaya konulacak ve ibadetin önemi, faziletleri ve faydaları üzerinde durulacaktır.

1.1. İbadet Kavramı

Sözlükte “boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelir. İbadet, insanın Allah'a (c.c.) saygı, sevgi ve itaatini göstermesidir. Allah'ın (c.c.) rızasını elde etmeye yönelik yapılan tutum ve davranışlar da ibadet olgusu içerisinde yer alır. Genel olarak aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri de ifade eder. Ancak ibadet olgusu dinî içerikli, belli ve düzenli davranış biçimleri için kullanımı daha yaygındır. İslamî literatüre bakıldığında genellikle bu tür davranış biçimlerine “ibadet” dendiği, ilaveten insanın hayatını daima Allah'a (c.c.) karşı saygı ve itaati simgeleyen “ubûdiyyet ve ubûdet” terimlerine rastlanmıştır. Bir tanıma göre ubûdiyyet “kulun Allah'ın yaptıklarından memnun olması”, ibadet ise “O'nun razı olacağı işleri yapması”dır.¹

İslam literatüründe “ibadet” terimi genel ve özel olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Genel anlamı mükellefin Rabbine karşı tazim ve sevginin sonucu olarak, O'nun rızasını kazanmak için yapılan bilinçli davranışlardır. Kulların Allah'ın (c.c.) rızasını elde etmek için yaptığı her davranış bu bağlamda ibadet olarak değerlendirilir ve mükâfatlandırılır. Bu amaçla kişi ve toplum faydasına gerçekleştirilen her olumlu davranış, dinî ve mânevî bir anlam kazanır. Özel anlamı ise; mükellefin yaratanına itaatini gösteren, Allah (c.c.) ve Resûlü (s.a.s.) tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimleridir. Fıkıh literatüründe de ibadetin yaygın kullanıldığı anlam bu özel anlamdır. Bu şekliyle ibadet, Cenâb-ı Hakk'a yakın olma

¹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 234. Ayrıca bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî, “ibadet” *Lisân 'u'l-Arab*, 2. Baskı, (Beyrut, Daru'l-kitâbi'l- ilmiyye, 2009), 3: 336.

anlamındaki “kurbet” ve Allah’a (c.c.) boyun eğiş anlamındaki “taat” kelimeleriyle benzer manalardadır.²

İbadet, kendini abd olarak tanımlayan bir kişinin Rabbine teslim oluşu ve itaat edişidir. İbadet, Yüce Allah (c.c.) karşısında kişinin kendi içinden gelerek, zorlama olmaksızın, duyduğu saygı ile boyun eğmesidir. İbadetin en yüce duygusu Allah’a (c.c.) karşı duyulan hürmet ve onun büyüklüğünün kabulüdür. Kul bu hislerini, Rabbinin emirlerine itaat ederek ve yasaklarından uzaklaşarak yerine getirir. Kulun bütün işleri Allah’ın (c.c.) hoşnut ve razı olması şartıyla ibadet kapsamına girer. Bir diğer deyişle sâlih, doğru ve güzel sayılan bütün fiillerin yapılması ibadettir. Çünkü Allah, insanların güzel ve sâlih davranışlar yapmalarını ve kendi hükümlerine rıza göstermelerini istemektedir. Yani her fiilin ibadet sayılabilmesi için Allah’a itaat maksadı taşıması gerekmektedir.³

1.1.1. Kur’ân-ı Kerîm’de İbadet

Kur’ân-ı Kerîm’de ibadet konusuna oldukça fazla yer verilmiş, ibadet üzerinde önemle durulmuştur.

Kur’ân’da en çok kullanılan kavramlardan birisi olan “abd” kökünden türemiş ibadet kelimesi, isim, fiil ve mastar formunda oldukça fazla yer almaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu sözcük çeşitli türevleriyle beraber toplam 275 defa geçmektedir.⁴

Kur’ân’da Allah’a (c.c.) ibadet kavramı, tek ilah olarak O’na inanmak, emirlerine ve yasaklarına boyun eğmek, farz kıldığı hükümleri (namaz, hac, zekât, oruç vb.) ifa etmek, O’nun koyduğu helal ve haramlara riayetkâr olmak, O’na karşı büyüklenmemek, zahirde ve batında O’nun hükmüne rıza göstermek, kısacası gerçek ilah olarak O’nu benimsemek gibi anlamları içerir.⁵ Allah’a (c.c.) ibadet etmekten sözeden ayetlerdeki ibadet kavramı; tevhid (en-Nisâ, 4/36), itaat (el-Bakara, 2/172), dua (el-Mü’min, 40/60), boyun eğmek (el-Fâtiha, 1/5), iman ve salih amel (en-Nisâ, 4/172-173), Allah’ı (c.c.) tesbih ve secde (el-A’râf, 7/206), Allah’ı (c.c.) bilmek ve tanımak (ez-Zâriyât, 51/56) gibi birçok anlamda kullanılmıştır.⁶

² Ferhat Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19: 240-241.

³ İbrahim Kâfi Dönmez, “İbadet”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2006, nr. 136, 2: 855.

⁴ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu’cemu’l-mufehres li elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, b.s.y. (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslamiyye, 1984) 441-445.

⁵ İsmail Karagöz, *Kur’ân’da İbâdet Kavramı*, b.s.y. (İstanbul, Şule Yayınevi, 1997), 53.

⁶ Karagöz, *Kur’ân’da İbâdet Kavramı*, 27.

“İbadet” kavramı ile akla ilk gelen namaz, oruç, zekât gibi amelî davranışlar olsa da Kur’ân-ı Kerîm, bu kelimenin “tek olan Allah’a iman etme” manasına daha çok vurgu yapmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ kişiden önce iman etmesini, imandan sonra güzel işler yapmasını istemektedir. Bu sebeptendir ki bütün peygamberler, kavimlerine öncelikle tevhidi öğretmeye çalışmışlar ve bunun mücadelesini vermişlerdir.

Kur’ân’da temel ibadetler olan namaz, oruç, zekât, hac vb. gibi ibadetlere sıkça yer verilmiş ve bunların yerine getirilmesi emredilmiştir.⁷

1.1.2. Hadislerde İbadet

İbadetler, dinin belli ölçüde biçimsellik ve semboller ihtiva eden özümlemesidir. İnsan, aklıyla yüce yaratıcısına ibadet edilmesinin ehemmiyet ve lüzumunu anlasa dahi bunun nasıl ve ne şekilde yapılacağını bilemez. Yüce Allah’ın (c.c.) ibadet sırasında yapılmasını istediği davranış biçimlerini ve hikmetlerini akıl tam kavrayamayabilir. Bundan ötürü İslam âlimleri, ibadetlerin şart ve biçimlerinin Allah (c.c.) ve Resûlü’nün (s.a.s.) bildirdiği şekliyle yerine getirilmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bu nedenle ibadetlerin sadece Allah’ın (c.c.) emrettiği ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) izah edip belirttiği şekilde hayata geçirilmesi esastır. Kur’ân’da mücmel bir anlatımla buyrulan ibadetlerin tatbik şartları ve hükümleri Resûlullah (s.a.s.) tarafından detaylı bir biçimde izah edilmiş, tatbik edilmiş ve onun öğrettiği şekliyle yerine getirilmeye başlanmıştır. Allah Resûlü’nün (s.a.s.) yirmi üç yıla yayılmış olan tebliğ vazifesinin Medine döneminde ibadetlerle ilgili ilkelere daha çok odaklanılmış, ashab bu dönemde âdeti ibadet eğitimi almıştır. Örneğin Resûlullah (s.a.s.) “*Ben nasıl namaz kılıyorsam siz de öylece kılınız*”⁸ “*Hacla, ilgili hükümleri benden öğreniniz*”⁹ buyurarak ümmetine namazın kılınışı ve haccın edasını detaylarıyla göstermiş, uygulamalı olarak öğretmiştir.¹⁰

Ayrıca hadis kaynaklarının ibadet ve iman ile alakalı bölümleri incelendiğinde bu iki kavram arasındaki bağı Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından

⁷ Yusuf, Çelik, “Kur’ân’da İbadet”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 0/41 (Temmuz 2014): 210.

⁸ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhârî*, 3. Baskı, (Beyrut, Müessesetü’r-risâle, 2015), “Ezân”, 18, 318.

⁹ Nesâî, “Menâsiku’l Hac”, 220, 732.

¹⁰ Ferhat Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 241.

oldukça yoğun bir şekilde işlendiği dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz ve davranışlarına baktığımızda ibadetlerin adeta imanın bir gereği veya sonucu olduğunu görebilmekteyiz. "Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" (el- Hicr 15/99) ayetini tam manasıyla hayatına yansıtan Allah Resûlü (s.a.s.), ümmetine de bu emir doğrultusunda ibadetin öneminden bahsetmiş ve imanın bir gereği olarak ibadetlerimize gerekli hassasiyeti göstermemizi tavsiye etmiştir.

İslam ile alakalı kendisine yöneltilen sorulara Hz. Peygamber'in (s.a.s.) öncelikle farz ibadetleri sayarak cevap vermesi, İslâm'da ibadetlerin ne denli önem arz ettiğini göstermektedir.¹¹

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz ibadetlerin yanısıra nafile ibadetlere de çok değer vermiş ve nafile ibadetlerin Allah (c.c.) katındaki değerine şu sözleriyle işaret etmiştir: "*Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: 'Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, bende ona harp ilan ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şey ile bana yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder, ta ki ben onu severim. Artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse muhakkak ki ona istediğini veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu kollar ve korururum.'*"¹² Bu hadisten de anlaşılacağı üzere farz ibadetlerle kul, Allah'a (c.c.) yaklaşmakta, sünnet ibadetlerle de O'nun sevgisine mazhar olmaktadır.

Allah Resûlü (s.a.s.) de nafile ibadetlere devam etmiş, ümmetine de farzlardan sonra nafile ibadetlere devam etmelerini tavsiye etmiştir.¹³

İbadetlerle ilgili olarak hadislerde zikredilen bazı şartlar mevcuttur. Bu şartlar, ibadetlerin güç yetirilebilir olması ve hakkının verilerek yapılması, dinde olmayan bir şeyin ibadetmiş gibi uygulanmaması, ibadetin bıkkınlık vermemesidir. Yine akabinde başlanılan ibadetin devam ettirilmesi ve ibadetler yerine getirilirken görevlerin aksatılmamasıdır. Çevreye karşı hakların ihmal edilmemesi de bu şartlardan biridir.¹⁴

¹¹ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2014), 2: 35.

¹² Buhârî, "Rikâk", 38, 1528.

¹³ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 37.

¹⁴ Seyit, Avcı, "Hadislerde İbadet Hayatı ile İlgili Şartlar ve Ölçüler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 0/5 (2005): 411.

1.1.3. İbadete Olan İhtiyacımız

İbadet, insanın Rabbi karşısındaki acziyetini ve fakrını farkederek O'na yönelmesi, O'nun eşsiz büyüklüğünü ve gücünü kabul etmesidir. Zira insan, kendisine bahşedilen akıl emanetiyle üstün vasıflara sahip olmasına karşılık, oldukça aciz bir varlıktır. O halde kul, zayıflığını bilmeli ve haddini aşmamalıdır. Âlemlerin Rabbi ve ahiret gününün sahibi olan Allah'ın (c.c.) emrine boyun eğmeli, yalnız O'na ibadet etmeli ve yalnız O'ndan yardım dilemelidir. (el-Fâtiha 1/3-4-5) Dünyaya geliş amacını ve kime, neden kulluk etmesi gerektiğini bilmelidir. Varlıklar içinde insanı özel ve seçkin bir varlık kılan, birçok nimetlerle kuşatan, her şeyi insanoğluna hizmet ettiren Yüce Allah'ı (c.c.) tanımak ve ibadetleriyle ona olan bağlılığı göstermek insanın asli vazifesidir. En küçük bir iyiliğe teşekkürü borç bilen insanın, Rabbinin: "O'size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız" (el-İbrahim 14/34) buyurduğu ve verdiği bu kadar çok ihsan ve ikramlarına karşı ibadetten uzak durması herhalde kulluk bilincine aykırı olsa gerek. Çünkü kişi, kendisine biçilen bu ömrü ibadetle geçirmenin neticesinde Rabbinin rızasını kazanacak ve yine Rabbinin ona vaadettiği mükafatlara kavuşacaktır.

1.1.4. İbadetin Faziletleri ve Faydaları

İbadetler insanın Allah ile olan bağınyı güçlendirir. İnsan, belirli vakitlerde yaptığı ibadetlerle O'na olan bağlılığını ve şükürünü ifade eder. Riyadan arındırılmış, sadece Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için yapılan ibadetlerin ödüllendirileceği müjdelenmektedir. Allah'a (c.c.) kalben yaklaşma olan ibadet, O'nun eşsiz yüceliğinin yanında insanın güçsüzlüğünü, zayıflığını, acizliğini anlama halidir. İbadetlerin özünde kulun, Rabbini bilmesi ve zikretmesi, kulluk bilincini gönlüne nakşetmesi, verilen sonsuz nimetlere karşı teşekkür etme duygusu vardır.

Belirli vakitlerde kişinin, Yaratıcısını anması ve O'na yönelmesi, kulun Allah ile olan manevi yaklaşmasını sağlar. Kur'ân'da geçen namaz, oruç, hac ve zekât gibi temel ibadetler, hem kişilere hem de toplumlara büyük faydalar sağlar. Kişi, namaz ibadetini yerine getirdiği zaman, tüm bedeniyle Rabbine şükürünü arz eder.

Oruç ibadetiyle aç insanların halini anlarken, aynı zamanda kendi nefsinin terbiye etmiş olur. Böylece kişi yaptığı bu ibadetler neticesinde Rabbi ile olan bağı kontrol edip, onunla ilişkisini güçlendirir.¹⁵

İbadetin insana sağladığı başlıca faydalar ise şöyledir: İbadet insanı Allah'a (c.c.) yaklaştıran en güzel araç olup, kulun dünyada ulaşabileceği en üstün mertebedir. İbadetler, kişinin kendini muhasebe etmesine imkân tanıyarak kalbi kötü ve olumsuz düşüncelerden arındırır. İbadetler, kulların bedenlerini, ruhlarını, manevi hayatlarını olumsuzluklardan muhafaza eder. Kişide şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirerek toplum içerisinde de ferah bir ortam oluşturur.¹⁶ “Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (er-Ra‘d 13/28) mealindeki ayette ifade edildiği üzere kul, Allah'ı (c.c.) anması ve O'na karşı kulluk vazifesini yerine getirmesi sayesinde, nefsin bitmek bilmeyen heva ve heveslerinden kurtularak iç huzuru yakalar.

1.2. İbadet Çeşitleri

Yapılış şekline göre ibadetler; bedenî, malî ve hem bedenî hem de malî ibadetler olmak üzere üç çeşittir.

1.2.1. Bedenî İbadetler

Bedenî ibadetler; namaz kılmak, oruç tutmak gibi bedenî ifa edilen kulluk görevleridir. Bu tür ibadetleri başkası vekâlet yoluyla yapamaz. Her müminin bizzat kendisinin yerine getirmesi gerekir. Bu ibadetlerdeki amaç, Allah (c.c.) rızası için yapılan bedenî hareketlerle Allah'ı (c.c.) yüceltmek ve nefsi terbiye etmektir.¹⁷

Bir hadiste “*Herşey için bir zekât vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur*”¹⁸ denilerek bedenle yapılan ibadete vurgu yapılmıştır.

¹⁵ Cavit, Sunar, “Namazdan Maksat Nedir?”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/1, (Nisan 1965): 36.

¹⁶ Muhammed Gazâlî, *Mükâşefetü'l-Kulüb*, Trc. Salih Uçan, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 1980), 166.

¹⁷ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, b.s.y. (İstanbul, İz Yayıncılık, 1995), 1: 14.

¹⁸ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, 3. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015), “Sıyâm”, 44, 319.

1.2.2. Malî İbadetler

Maddî açıdan imkânı olan kişilerin yerine getirmesi gereken ibadetlerdir. Zekât vermek, fitre vermek ve kurban kesmek bu gruba girer. Bu tür ibadetlerin amacı, malî muhtaçlara sarf ederek onların ihtiyaçlarını gidermektir. Malî ibadetler, vekâlet yoluyla da yerine getirilebilir. Örneğin; zengin olan bir kimse vekâlet yoluyla zekâtını verebileceği gibi, yine vekâlet yoluyla da kurbanını kesebilir.¹⁹

Kur'ân'da ve hadislerde malî ibadetleri teşvik eden birçok hüküm yer almıştır.

1.2.3. Hem Bedenî Hem Malî İbadetler

İnsanın hem bedenini hem de malını kullanarak yapacağı ibadetlerdir. Hac vazifesi böyle bir ibadettir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Kim, kendisini Beytullah'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde haccetmemişse, onun Yahudi veya Hristiyan olarak ölmesi arasında fark yoktur.*”²⁰

Yukarıdaki hadisten de anlaşıldığı gibi hac farızasını yerine getirebilmek için hem bedenen bir yönelme söz konusudur, hem de azık ve binekten anlaşıldığı gibi belli bir mâli bütçe gerekmektedir.

1.3. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayı Dışındaki İbadetleri

Kur'ân-ı Kerîm'de yüce bir ahlâk üzere” (el-Kalem, 68/4.) olduğu bildirilen Hz. Peygamber (s.a.s.), bütün insanlar için en güzel örnektir (el-Ahzâb, 33/21).

Allah Resûlü (s.a.s.), ibadetlerin başında gelen beş vakit farz namaza oldukça önem vermiştir. “*Bir Müslüman, farz namazın vakti geldiğinde güzelce abdest alır, huşû içinde ve rükûsunu da tam yaparak namazını kılarsa, büyük günah işlemedikçe, bu namaz önceki günahlarına keffâret olur*”²¹ şeklindeki ifadesiyle namazın Müslümanın hayatındaki yerine dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı boyunca gece namazına devam ettiği, hatta gece namazına olan bu itinası dolayısıyla bazı sahâbîlerin “*Allah senin geçmiş ve*

¹⁹ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1: 15.

²⁰ Tirmizî, “Hac”, 3, 451.

²¹ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el- Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 3. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'r- risâle, 2015), “Tahâret”, 7, 157.

gelecekteki günahlarını bağışladığı halde bu kadar zahmete niye katlanıyorsun?” diye sorduğu, Resûlullah’ın da (s.a.s.) “*Şükreden bir kul olmayayım mı?*” cevabını verdiği rivayet edilir.²²

Yüce Allah (c.c.), Resûlü’ne (s.a.s.) gece namaz kılmasını emretmiş(*el-Müzzemmil 73/6-8.*), Hz. Peygamber (s.a.s.) de Allah’ın (c.c.) bu emrine karşılık gece ibadetine önem vermiştir.

Allah Resûlu (s.a.s) gece namazı dışında tövbe namazı, tahiyetü’l-mescid namazı, hacet namazı, istihare namazı, husuf ve kûsuf namazları gibi birçok nafile namaz kılmıştır.

Sevgili Peygamberimiz, ramazan orucu haricinde farklı zamanlarda nâfile oruçlar da tutmuştur. Bir rivayette Resûlullah’ın (s.a.s.) en çok nafile orucu Şaban ayında tuttuğu bildirilmiştir.²³

Resûlullah (s.a.s.), hicret etmeden önce iki, hicretten sonra da bir hac ve bununla birlikte bir umre yapmıştır.²⁴

Kur’ân okumakla emrolunan(*en-Neml 27/ 91- 92.*) ve onu tertîl üzere kıraat etmesi istenen(*el-Müzzemmil 73/4*) Resûl-i Ekrem (s.a.s.), her gün Kur’ân’dan bir miktar okumayı kendisine vazife edinmiştir.²⁵

Hz. Peygamber ibadetlerinde devamlı idi. Ömrü boyunca hiçbir zaman ibadetlerini yarım bırakmamıştır. Ashabına da en hayırlı ibadetin devamlı yapılması olduğunu söylemiştir.²⁶

1.3.1. Mekke Dönemi

Hz. Muhammed’in (s.a.s.) peygamberliğinin bu dönemi genel olarak vahyin tebliği ve bu yolda harcadığı çaba ile geçmiştir. Mekke döneminde nazil olan ayetlerde genel olarak tevhid, nübüvvet, ahiret gibi temel inanç konuları işlenmiş, ibadet ve ahlakla ilgili esaslar belirlenmiştir. Bu sebeptendir ki, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Mekke dönemindeki daveti, daha çok inancı putperestlikten, Allah’a (c.c.)

²² Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, b.s.y. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 4: 251.

²³ İbn Mâce, “Siyâm”, 4, 306.

²⁴ Tirmizî, “Hac”, 6, 7, 452-453.

²⁵ Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 17, 1002.

²⁶ Buhârî, “Savm”, 52, 578; “Teheccüd”, 7, 411, “İmân”, 32, 203.

şirk koşmaktan ve ahiret inancını inkâr etmekten temizleme noktasında olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) genel olarak tevhid inancını kalplere yerleştirme ve Allah'a (c.c.), kitaplara, meleklere ve peygamberlere iman konusu üzerinde durmuştur.²⁷

Mekke döneminde ibadetler şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemin sonuna doğru namaz beş vakit olarak kesinleşmiş, zekât üzerinde de durulmuştur.

Namaz, hicretten bir buçuk yıl kadar önce Miraç (İsrâ) gecesinde farz kılınmıştır. Enes b. Mâlik'ten (r.a.) gelen bir rivayette o (namaz) şöyle anlatılır: “Hz. Peygamber'e (s.a.s.) İsrâ gecesi namaz elli vakit olarak farz kılındı. Sonra azaltıldı ve beş vakte düşürüldü. Sonra şöyle seslenildi: “Ey Muhammed, şüphesiz bizim nezdimizdeki söz, bir değişikliğe uğramaz. Senin için bu beş vakit namaz, elli vakit namazın karşılığıdır.”²⁸

Mekke döneminde üç yıl kadar süren gizli tebliğ ve daha sonraki açık tebliğ döneminde Resûl-i Ekrem (s.a.s.) evinde, kimsenin olmadığı dağ eteklerinde ve öğle sakinliği sırasında Kâbe'de namaz kılmıştır. İlk Müslümanlar da Mekke içinde gizli yer bulamadıklarında şehir dışına çıkıp تنها yerlerde ve bazen de mescid haline getirdikleri Erkam isimli sahabinin evinde (Dâru'l Erkam) namaz kılmışlardır.²⁹

1.3.2. Medine Dönemi

İbadetler, Medine döneminde üzerinde titizlikle durulan hususlardandır. Her şeyden önce Allah'a (c.c.) ibadet emredilmiş, namaz ve zekât üzerinde tekrar tekrar durulmuştur. Hicretten sonra toplu ibadet uygulamalarına geçildiği, cuma, bayram ve vakit namazlarının toplu olarak kılınması yönünde faaliyetlere ve bunun gerçekleşmesi için daha hicretin ilk günlerinden itibaren mescitlerin inşasına başlandığı görülmektedir.³⁰

Ramazan orucunun farz kılındığına dair ayetin hicretin 2. yılında nazil olduğu ve zekâtın da bundan sonra farz kılındığı genel kabul görmüştür. İslam'ın temel esaslarının açıklandığı hadis³¹ başta olmak üzere birçok hadiste orucun farziyeti ve

²⁷ Mustafa Çağrı, “Kur'an”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26: 390-391.

²⁸ Müslim, “İmân”, 259, 128.

²⁹ Ahmed Güner, “*Asr-ı Saadet'te Mescidler/Camiler ve Fonksiyonları*”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2006, 3: 219.

³⁰ Celaleddin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, 5. Baskı, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2009), 2: 36.

³¹ Buhârî, “İmân”, 1, 195.

hükümleri açıklanmıştır. Başlangıçtan itibaren İslam ümmeti bu ibadetin farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Zekâtın yılı tartışmalı olsa da, Medine döneminde farz kılındığına dair görüş birliği vardır.

Hac ibadeti de Medine döneminde farz kılınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, yoluna gücü yetenlerin hac görevini ifa etmesinin Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkı olduğunu belirtmekte (el-Âl-i İmrân 3/97), Hz. Peygamber (s.a.s.) de haccın İslam'ın beş şartından birini teşkil ettiğini haber vermektedir.³² Sahabi döneminden zamanımıza kadar geçen süre içinde tüm âlimler, imkânı olan ve gücü yeten kimsenin ömründe bir defa hac yapmasının farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Buna göre hac ibadeti; kitap, sünnet ve icma ile sabit olan en kuvvetli farz ibadetlerden biridir.

³² Buhârî, "İmân", 1- 2, 195.

2. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN RAMAZAN AYINDAKİ İBADET HAYATI

2.1. Ramazan Ayının Tanımı

Sözlükte “günün çok sıcak olması, güneşin kum ve taşları çok ısıtması, kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması” anlamlarındaki “رمض” (ra-mad) masdarından veya “güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer” manasındaki “رمضاء” (ram-dâ) kelimesinden türeyen ramazan, kamerî yılın şabandan sonra, şevvalden önce gelen dokuzuncu ayının adıdır. “Yaz sonunda ve güz mevsiminin başlarında yağıp yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur” anlamındaki “رماضي” (ra-mâ-dî) kelimesinden ya da “kılıcı veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için iki yalçın taş arasına koyup dövmek” anlamındaki ramd masdarından türediği de ileri sürülmüştür.³³

Ramazan kelimesinin manası konusunda âlimlerin farklı görüşleri mevcuttur. Bazı âlimler bu aya “Allah’ın ayı” anlamına gelen “Şehrullah” ismini vererek Allah’ın (c.c.) isimlerinden biri olduğunu söylemiştir. Başka bir görüşe göre, “ramazan” kelimesinin kökü, yeryüzünü tozlardan temizleyen ve ilkbahardan önce gelen yağmur anlamına gelen “الرمضاء” (er-ram-dâ-u) kelimesidir. Buna göre “ramazan” sözcüğünün manası, “yağmurun yeryüzünü temizlemesi” gibi, ramazan ayının da “Müslümanların kalplerini temizlemesi” olmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise bu kelime, güneşin kızgınlığının aşırı olmasından dolayı, kayaların aşırı ısınması anlamında “الرمض” (er-ram-du) kelimesinden türemiştir. Böylece bu ay, insanların bu aydaki açlık ve susuzluk hararetinden ötürü veya bu ayın zorluğundan, insanların tahammül edemeyişlerinden dolayı ramazan ismini almıştır. Bir başka yoruma göre ise ramazan orucu, günahları yaktığı için bu ismi almıştır.³⁴

Rivayete göre Hz. Peygamber de (s.a.s.), sahâbîlerine ramazan ayına niçin “ramazan” denildiğini sormuş; sonrasında da kendisi ramazan ayında Allah’ın (c.c.), kullarının günahlarını yakmasından ötürü bu ismi aldığını açıklamıştır.³⁵

³³ Hacı Mehmet Günay, “Ramazan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 433. Ayrıca bkz., İbn Manzûr, “Ramazan” *Lisânu'l-Arab*, 7: 181.

³⁴ Bedruddîn Muhammed b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, b.s.y. (Beyrut: Dâru'l fikr, 1929), 3: 254; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2. Baskı, (İstanbul, Eser Yayınevi, 1971), 1: 643.

³⁵ Alâuddîn Ali b. Abdülmelik el Muttakî, *Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, b.s.y. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1985), 8: 580.

2.2. Ramazan Ayının Önemi

Dinî hayatımızda çok önemli bir yeri olan ramazan, rahmet kapılarının sonuna kadar açıldığı, yardımlaşma ve dayanışma gibi üstün davranışların arttığı, sevginin, saygının, sabrın ve kardeşliğin daha da pekiştiği, birlik ve beraberliğin kat be kat arttığı bir aydır. Ramazan ayının İslam dinî açısından büyük bir önemi olduğu gibi diğer aylar arasında da oldukça seçkin bir yeri vardır. Bu ayın önemli ve seçkin olmasındaki en büyük etken, Kur'ân-ı Kerîm'in bu ayda indirilmeye başlanmış olması ve yine Kur'ân-ı Kerîm'de bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilen Kadir Gecesi'nin bu ay içinde yer almasıdır. Ayrıca İslam'ın beş şartından biri olan oruç ibadeti de bu ayda eda edilen özel bir ibadettir. Bu nedenle ramazan ayı, Müslümanlar için kutsal bir ay olup ona “on bir ayın sultanı” denilmiştir.³⁶

Ramazan ayı fazilet bakımından nice güzelliklerin bahşedildiği mübarek bir zaman dilimidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delili olarak kendisinde Kur'ân indirilen aydır.” (el-Bakara 2/ 185).

Ramazan ayına has farz olan oruç, birçok hikmetleri ve faydaları içinde barındıran bir ibadettir. Oruç tutarak, belirlenmiş bir zaman zarfında yeme içmeden uzak duran ve cinsel arzularına karşı koyan kişi, sabır, sebat, metanet ve kanaat gibi ahlaki vasıflara sahip olur. Aç kalarak Allah'ın (c.c.) verdiği nimetlerin kıymetini bilir, şükürünü yapar. Bu sebeple de yoksulların halini düşünüp, empati yaparak onlara merhamet ve şefkat hisleriyle yaklaşma imkânı bulur.³⁷

Allah Resûlü (s.a.s.) “*Sabır ayı olan ramazan orucu ve her ayın üç gününde tutulan oruç, kalpte bulunan bütün kötülükleri giderir*”³⁸ buyurarak orucun insanı kötülüklerden uzaklaştırıcı özelliğine işaret etmiştir.

Ayrıca ramazan ayı, oruçla beraber nefislerin terbiye edildiği, zekât, sadaka ve iftarlarla yoksulların doyurulup gözetildiği, Kur'ân okuma, mukabele takip etme, teravih kılma, zikir, dua ve niyazlarla sevap ve mükâfatın arttığı; af ve mağfiretin çokça ihsan edildiği bir feyz, rahmet ve bereket ayıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazan ayının sonraki ramazana kadar bütün günahlara kefarete olduğu

³⁶ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 574.

³⁷ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 604.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 363.

bildirerek³⁹ bu ayın mağfiret ayı olduğuna ve azami ölçüde istifade edilmesi gereğine işaret etmiştir.

2.3. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayına Yaptığı Hazırlık

Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazan ayı gelmeden bu mübarek aya ulaşma isteğini dualarla dile getirmiş,⁴⁰ aynı zamanda bu heyecanına sahabilerini de ortak ederek onlarla sohbetler etmiş ve onların kalplerini, zihinlerini bu güzel aya hazırlamıştır.⁴¹ Ramazan ayından önce gelen receb ve şaban ayları, ramazan için ön hazırlık ayları olması bakımından Peygamberimizin (s.a.s.) hayatında ayrı yerleri vardır.

2.3.1. Üç Aylar

Üç aylar, hicri takvimin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu ayları olan receb, şaban ve ramazan aylarıdır. Müslümanların dinî hayatında bu ayların çok önemli yerleri vardır. Ramazan ayının da içinde bulunduğu bu aylar hem Yüce Allah'ın farz kıldığı oruç ibadetini, hem de birçok değerli ve mübarek geceleri kapsar. Bu sebepledir ki üç aylar, diğer aylardan farklı kabul edilmiştir.⁴²

Üç ayların birincisi olan receb ayı, “yüceltilmiş, içine ikramlar konulmuş ay” ve “hazırlanmak” manalarına gelmektedir. Dinî gelenekte önemli yeri olan üç ayların ilkidir.⁴³

Bir rivayette; receb ayında tutulan bir günlük orucun bir sene oruca denk sayılacağı⁴⁴ bildirilmiş ve böylece Müslümanların bu ayda oruç tutmaları teşvik edilmiştir.

Receb ayı girince Hz. Peygamber'in (s.a.s.),

" اللهم بارك لنا في رجب وشعبان وبارك لنا في رمضان "

³⁹ Müslim, “Tahâret”, 16, 158.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 259.

⁴¹ İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahîhu İbn Huzeyme*, b.s.y. (Beyrut: el-Mektebetü'l İslâmî, 1992), 3: 191-192.

⁴² M. Kamil Yaşaroğlu, “Üç Aylar” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 276.

⁴³ Hacı Mehmet Günay, “Receb” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 507.

⁴⁴ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 2. Baskı, (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1984) 6: 69.

“Allahım! Receb ve şabanı bize mübarek kıl. Bize ramazanı mübarek kıl.”⁴⁵ diyerek dua ettiği rivayet edilmiştir. Ancak bu hadis, senedindeki cerhedilen bir raviden dolayı zayıf sayılmıştır.

Receb ayının ilk perşembeyi cumaya bağlayan gecesi Regaib kandili olarak kabul edilmektedir. Regaib, “kendisine rağbet edilen şey, bol ve değerli bağış” manalarına gelir. Hadis ve fıkıh ilminde “bol sevap ve mükafat, faziletli amel” manalarında kullanılmıştır. Bu gece ile ilgili hadis kaynaklarında herhangi bir rivayet yer almamakla birlikte bazı âlimler, fazileti âyet ve hadislerle bildirilen receb ayının bir gecesi olması dolayısıyla Regaib’in de faziletli gecelerden sayılacağını, bu gecede nafil ve kaza namazları kılınabileceğini, Kur’ân okunabileceğini ve çeşitli ibadetler ve hayırlar yapılabileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁶

Receb ayının yirmi yedinci gecesi ise Miraç gecesidir. Miraç, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya, oradan da göğe yaptığı yolculuktur.

Sözlükte “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamında türeyen Miraç kelimesi “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” demektir. Terim olarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) göğe yükselişini ve Allah (c.c.) katına çıkışını ifade eder.⁴⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de Miraç gecesine şu ayetle işaret edilmiştir: “Kulunu (Muhammed) bir gece, Mescid-i Haram’dan kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilen, hakkıyla görendir. (el-İsra 17/1).

Hz. Peygamber (s.a.s.), Mescid-i Aksâ’da Allah’ın (c.c.) bir lütfu olarak sema katlarında peygamberler ile görüşmüş ve namaz kılmıştır. Orada diğer peygamberlerin mesajlarını ve hak dinin bütün dinlere üstün geleceğini öğrenmiştir. Miraç mucizesindeki bu durum, hem Kur’ân’da hem de kavli ve fiilî sünnette namazın dini hayattaki yerini zirveye taşımıştır.⁴⁸

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 259.

⁴⁶ Hamdi Tekeli, “Regaib Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 536.

⁴⁷ Salih Sabri Yavuz, “Miraç Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 133.

⁴⁸ Yavuz, “Miraç Gecesi”, 33: 135.

Üç ayların ikincisi olan şaban, kelime itibariyle “dağılan, saçılan” manalarına gelmektedir.⁴⁹ Bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazan ayına hazırlık mahiyetinde olması hasebiyle pek çok hayır yapıldığı için bu aya bu ismin verildiğini ifade etmiştir.⁵⁰

Bir rivayette ramazandan sonra tutulması en hayırlı orucun ramazanı tazim için tutulan şaban ayı orucu olduğu geçmektedir.⁵¹ Bir diğer rivayette de Resûlullah’ın (s.a.s.) en çok şaban ayında oruç tuttuğu bildirilmiştir.⁵²

Şaban ayı içerisinde Berat kandili vardır. Berat kelimesi, “iki şey arasında ilişki olmaması; kişinin bir yükümlülükten kurtulması veya yükümlülüğünün bulunmaması” manalarına gelmektedir. Şaban ayının on beşinci gecesinde Yüce Allah’ın (c.c.) Müslümanları affederek günah yükünden kurtarmasından dolayı bu geceye bu isim verilmiştir.⁵³

Duhân suresinin dördüncü ayetinde Yüce Allah (c.c.) buna işaret ederek “*O gecede her hikmetli iş, belirlenip hükme bağlanır*” buyurmuştur.⁵⁴

Üç ayların sonuncusu olan ramazan ayı, onbir ayın sultanı ve ayların en faziletlisidir. Zira bu ayda Kur’ân-ı Kerîm indirilmeye başlanmış ve ay boyunca oruç tutulması farz kılınmıştır. Ramazan ayı ile ilgili detaylı bilgi daha önce verildiğinden burada tekrarlanmayacaktır.

Kur’ân-ı Kerîm’in indirilmeye başlandığı bu ay içinde Kur’ân’ın ifadesiyle bin aydan daha hayırlı olan “Kadir Gecesi” vardır. Kadir Gecesi konusu “Kadir Gecesi” başlığı altında detaylı olarak anlatılacaktır.

2.3.2. Hilalin Gözlenmesi

Hilal kelimesi sözlükte “yüksek sesle haykırmak; ortaya çıkmak, parlamak, sevinmek” anlamlarına gelir ve “Hell” kökünden türer. Ayın kavuşum öncesi ve sonrasında yeryüzünden ince bir yay gibi görünen şekle verilen isimdir. Bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’in Bakara suresinin 189. ayetinde çoğul şeklinde “ehille” olarak geçer. Dünya çevresinde dönen ayın güneşle dünya arasında aynı hizada

⁴⁹ M.Kâmil Yaşaroğlu, “Şâban Ayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 207.

⁵⁰ Tirmizî, “Zekât”, 28, 412.

⁵¹ Tirmizî, “Zekât”, 28, 412.

⁵² İbn Mâce, “Sıyâm”, 4, 306.

⁵³ Halit Ünal, “Berat Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 476.

⁵⁴ Ebu’l Al’a Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2. Baskı, (İstanbul: İnsan yayınları, 1991), 5:297.

bulunmasına kavuşum (ictimâ) denir. Bu esnada ay güneşle beraber doğup güneşle beraber batar. Güneşin aydınlattığı yüzeyi tamamen kendisine, karanlık yüzeyi ise dünyaya taraf olmasından dolayı yeryüzünden izlenmez. Fakat ay, her geçen gün bir önceki günden daha geç doğup daha geç battığı için kısa bir vakit sonra bu çizgiden ayrılarak güneşten daha sonra doğmaya başlar. Böylelikle güneş ile ay arasındaki açı, ayın yüzeyine gelen ışığın yeryüzünden görünmesi (rü'yet) için yeterli büyüklüğe varınca ay, güneş battıktan sonra batı tarafında hilal biçiminde görülmeye başlar. Hilalin görüldüğü gece önceki aya değil yeni başlayan aya aittir.⁵⁵

Hiz. Peygamber (s.a.s.), kendi zamanının şartlarını da göz önüne almış ve “*Biz ümmi bir ümmetiz bu yüzden hesap ve yazıyı bilmeyiz.*” demiş ve başparmağını yumarak “*ay şöyle, şöyle ve şöyledir*” buyurarak ayın bazen yirmidokuz bazen de otuz gün çektiğini ifade etmiştir.⁵⁶ Bu sebeptendir ki ramazan ayı girmeden önce ramazan hilalinin araştırılmasını ve hilalin görülüp görülmediğinin tespitinin yapılmasından sonra oruca başlanmasını isterdi. Çünkü ramazan ayının tespiti kamerî aya göre yapılırdı. Kamerî aylar ise bazen yirmidokuz, bazen otuz gün çekmektedir. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.), şaban ayının günlerini hesaplamaya büyük önem verirdi.

Abdullah b. Ömer’in (r.a.) naklettiğine göre Resûlullah (s.a.s.) ramazanı kastederek şöyle buyurmuştur: “*Hilali görünceye kadar oruç tutmayın; yine (bir sonraki) hilali (şevval ayının hilalini) görünceye kadar da bayramı yapmayın. Bulut araya girerse takdir edin (yani hesaplayıp otuza tamamlayın).*”⁵⁷

Hiz. Âişe (r.a.) şöyle anlatır: “*Resûlullah (s.a.s.), şaban ayının günlerini hesapladığı kadar başka bir ayın günlerini hesaplamazdı. Sonra ramazan hilalini görünce oruca başlardı. Eğer bulut araya girer (hilali göremez) ise (şabanı) otuz gün olarak hesaplar, sonra ramazan orucuna başlardı.*”⁵⁸

Hiz. Peygamber (s.a.s.) hilali gördüğü zaman farklı rivayetlere göre şu duayı yapardı:

" هلال خير ورشد، أمنت بالذي خلقك . الحمد لله الذي ذهب بشهر كذا، وجاء بشهر كذا "

⁵⁵ İrfan Yücel, “Hilal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 3.

⁵⁶ Müslim, “Sıyâm”, 15, 454.

⁵⁷ Buhârî, “Savm”, 11, 565; Müslim, “Sıyâm”, 4-5, 440; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş‘as es Sicistânî, *es- Sünen*, 3. Baskı, (Beyrut, :Müessesetü’r-risâle, 2015, “Savm”, 4, 520.)

⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Savm”, 6, 521.

“Hilal; hayır ve hidayettir. Seni yaratana iman ettim. Aylardan birini çıkarıp diğerini getirene hamd olsun.”⁵⁹

“اللهم أهله علينا باليمن والإيمان والسلامة والإسلام، ربّي وربك الله”

“Allah’ım! Hilal doğarken bize emniyet, iman, selamet ve İslam lütfet. (Ey hilal!) Benim de senin de Rabbimiz Allah’tır.”⁶⁰

2.3.3. Oruca Hazırlık

Hz. Peygamber (s.a.s.) şaban ayının son günü bir hutbe vererek şöyle buyurdu: “Ey Müslümanlar! Büyük ve mübarek bir ayın gölgesi üzerimize düştü. Bu, içinde bin aydan daha hayırlı Kadir Gecesi’nin bulunduğu bir aydır. Bu ay Allah’ın (c.c.) gündüzlerinde orucu farz; gecelerinde teravih namazını nafile olarak meşru kıldığı mübarek bir aydır.

Bu ayda kim bir hayır işlerse, başka zamanlarda bir farzı yerine getiren kimse gibi sevap kazanır. Bir farzı eda eden de, başka aylarda yetmiş farzı yerine getiren gibi sevap kazanır. Bu ay sabır ayıdır, sabrın karşılığı da cennettir.

Bu ay, ihsan, yardım ve eşitlik ayıdır.

Bu ay, müminin rızkının arttığı bir aydır.

Kim bir oruçluyu iftar ettirirse, bu onun günahlarının bağışlanmasına ve cehennemden kurtulmasına sebep olur. İftar ettirdiği Müslümanın aldığı sevaptan bir şey eksilmeksizin onun kazandığı kadar da ayrıca sevap kazanır.”

Hutbeyi dinleyenlerden bazıları, “Hepimiz bir oruçluyu iftar ettirecek güce sahip değiliz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Allah (c.c.) bu sevabı, bir oruçluyu bir hurma veya bir yudum su ya da bir içim süt ile iftar ettirene de verir.”

Sonra hutbesine şöyle devam etti: “Bu ay, evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu cehennemden kurtuluş olan bir aydır. Kim bu ayda emri altındakilerin yükünü hafifletirse Allah (c.c.) onu bağışlar ve cehennemden âzâd eder.

Bu ayda dört şeyi çok yapınız; bunların ikisi ile Rabbinizi hoşnut edersiniz, diğer ikisinden de zaten uzak kalamazsınız. Rabbinizi hoşnut edecek iki işiniz “Lâilâhe illallah” diyerek Allah’ın (c.c.) birliğine şahadet etmeniz ve bağışlanma

⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 110, 1072.

⁶⁰ Tirmîzî, “Da‘avât”, 52, 1157.

dilemenizdir. Uzak kalamayacağınız öteki iki şeye gelince, onlar da Allah'tan (c.c.) cenneti isteyip cehennemden kurtulmayı dilemenizdir.

Kim bir oruçluyu doyuracak olursa Allah (c.c.) onu benim havuzumdan sulayacak, o da cennete girinceye kadar bir daha susuzluk çekmeyecektir.”⁶¹

Bu rivayetten de anlaşılacağı gibi ramazan, en tabii istek ve arzulardan en önemli görevlere kadar her anın değerinin kat kat arttığı bir rahmet, mağfiret ve sabır ayıdır. Bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazanın gelişiyle heyecana bürünmüştür. İnsanlara bu ayı daha hayırlı bir şekilde geçirebilmeleri için bir hutbe vermiş ve onları yapacakları ibadetler konusunda bilinçlendirerek ramazan ayına hazırlık yaptırmıştır. Bu ayın oruç ve teravih namazları ile değerlendirilmesini isteyen Hz. Peygamber (s.a.s.) yine bu ayın içinde bulunan Kadir Gecesi'ne de dikkat çekmiştir. Ramazan ayında yapılan her türlü ibadetin diğer aylara nazaran daha kıymetli olduğunu aynı zamanda yapılan bu ibadetlerin günahların affına da fırsat olacağını müjdelemiştir. Bu ayın insanî duyguları daha da ortaya çıkardığı bir zaman dilimi olduğuna vurgu yapmıştır. Allah Resûlü (s.a.s.) oruçlu kişiyi iftar ettirmenin sevabından bahsederken hiç bir şeyi olmayan kişinin dahi bir bardak su ile iftar ettirerek bu sevaptan faydalanacağını ifade etmiştir. Netice olarak bu ayın cehennemden kurtulmaya vesile olduğu, bunun yolunun da Allah'ı (c.c.) tesbih ile meşgul olmaktan, iftar ettirmekten ve ibadet etmekten geçtiğini bildirmiştir.

Başka bir rivayette Resûlullah (s.a.s.) bir veya iki gün öncesinden oruç tutmak suretiyle ramazanın önüne geçilmesini uygun görmemiş, ancak bir kimsenin âdet edindiği bir orucu tutması halinde orucu tutabileceğini ifade etmiştir.⁶²

2.4. Hz. Peygamber'in Ramazan Ayındaki İbadetleri

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) hayatının her karesi, her anı ibadet ile örülüdür. Çünkü o, günlük yaşantısı ile ibadet hayatını birbirinden ayırmamıştır. Hayatında var olan her ibadeti ramazanda biraz daha fazlasıyla yapmıştır. Ramazan ayına has olarak teravih namazlarını kılmış, sahur ile o bereketli vakitleri ihya etmiş ve son on günde itikâf ile farklı bir atmosfere girmiştir. Bu ve benzeri bazı ibadetler dışında zikir, Kur'ân okumak, sadaka vermek, hayır ve hasenat yapmak, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ramazan ayındaki ibadetleri arasında zikredilebilir.

⁶¹ İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, 3: 191-192.

⁶² Buhârî, "Sıyâm", 14, 566; Müslim, "Sıyâm", 21, 442.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Resûlullah'ın (s.a.s.) ramazan ayında yaptığı başlıca ibadetleri işleyeceğiz. Bunların başında ise oruç ibadeti gelmektedir.

2.4.1. Oruç

2.4.1.1. Orucun Tanımı

Oruç, Arapça'da *savm* ve Farsça'da *rûze* kelimelerinin Türkçeleşmiş biçimidir. Sözlükte ise “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. Orucun vakti, tan yerinin ağarmasıyla güneşin batması arasındaki zamandır.⁶³

Ramazan orucu İslam'ın beş şartından biridir ve farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olan bir ibadettir. Hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır.⁶⁴

Yüce Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerîm'de orucun farziyyetini şu ayetle beyan etmiştir: “*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.*”(el-Bakara, 2/183).

Hz. Peygamber (s.a.s.) de orucu şu sözleriyle emretmiştir: “*Allah'tan korkunuz. Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunuzu tutunuz. Mallarınızın zekâtını veriniz. Yöneticilerinize itaat ediniz! (Bu takdirde doğruca) Rabbinizin cennetine girersiniz.*”⁶⁵

Oruç ibadetinin günümüzdeki şeklini alması üç aşamada gerçekleşmiştir. Müminler için bazı esneklik ve muhayyerlik taşıyan ilk oruç ayetinin (el-Bakara 2/183-184) ardından bir dönem sonra ilahi bir emir olarak oruç ibadetine yeni bir düzenleme gelmiştir. İlk inen ayetlerde ki ‘oruca gücü yetmeyenler’ ifadesi hem gücü yetmeyenler hem de zorlukla güç yetirenler anlamına gelmektedir. Bu sebeple sahebden isteyen oruç tutmuş isteyen ise oruç tutmamış ve tutmadıkları gün sayısınca fidye vermişlerdir. Sonrasında “...içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin.” (el-Bakara 2/185) ayeti nazil olunca ramazan orucunun farziyeti

⁶³ Ali İhsan Yitik, “Oruç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 414.

⁶⁴ İbrahim Kâfi Dönmez, “Oruç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 417.

⁶⁵ Tirmizî, “Zekât”, 43, 398.

herkes için söz konusu olmuş ve mazeretinden dolayı oruç tutamayanlar, mazeretleri sona erince tutmadıkları gün sayısınca oruçlarını yerine getirmişlerdir. Son olarak oruç ibadetinde bir değişiklik daha yapılmıştır. İlk dönemlerde ramazan orucu tutanlar gece uyumadıkları müddetçe yiyip içebiliyorlar ve eşleriyle birlikte olabiliyorlardı fakat uyudukları zaman bu fiiller bir sonraki iftar vaktine kadar kendilerine haram oluyordu. Bu durumun bazı sahabileri etkilemesi ve başlarına gelen bu durumu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bildirmeleri⁶⁶ üzerine Bakara suresinin 187. ayeti nazil olmuş ve oruç günümüzdeki son şeklini almıştır.⁶⁷

2.4.1.2. Orucun Fazileti

Oruç ibadetini anlatırken, bu ibadetin önemine binaen birçok hikmetlerden, maddi ve manevi faydalardan bahsetmek gerekir. Bu hikmetler ve faydalar kısaca şunlardır: Oruç, insanları günahlardan uzaklaştırarak ahlakı güzelleştirir, kötülüklerden muhafaza eder, merhamet duygularını ortaya çıkarır ve yüceltir, sıhhat getirir, nimetlerin değerinin daha iyi anlaşılmasına sebep olur.

Ramazan orucunun fazileti Kur'an'da ve hadislerde çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir.

Bakara sûresinin 185. ayetinde Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *“(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.”*

Kur'an ve oruç, kıyamet gününde kula şefaath eder. Oruç, “Rabbim! Onu yeme-içmeden ve şehvî arzulardan alıkoydum. Onun için bana şefaath hakkı tanı” der. Kur'an da, “Onu gece uykusuz bıraktım, (geceleri senin rızan için) uykusunu

⁶⁶ Buhârî, “Savm”, 15, 566.

⁶⁷ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 592.

terkederek beni okudu. Bu sebeple ona şefa'at etmeme izin ver" der. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bu ikisi şefa'at ederler." buyurdu.⁶⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.), oruç tutan kişinin geçmiş günahlarının bağışlanacağını bildirmiştir.⁶⁹ Kişinin bedeninin zekâtını ancak oruç tutarak verebileceğini⁷⁰ ve yine oruç tutarak sıhhat bulacağını⁷¹ ifade etmiştir. Orucun misli olmayan bir ibadet⁷² ve cennete götürecektir bir amel olduğu bildiren⁷³ Allah Resûlü (s.a.s.), Allah rızası için bir gün oruç tutan kimseyi Allah'ın (c.c.), cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutacağını haber vermiştir.⁷⁴

Allah Resûlü (s.a.s.), bütün ibadetler gibi orucun da insan hayatını düzenleyen ve insan hayatına yön veren özelliğine işaret ederek orucun bir kalkan olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵ Nasılki bir asker savaşta kalkanını karşıdan gelebilecek her türlü darbeye karşı kullanıyorsa orucunu da nefesine, arzularına, şehvetine ve şeytanın vesveselerine karşı kullanarak kendini muhafza etmelidir.⁷⁶ Oruçlu kişi kötü söz sarfetmemeli, kimseyle kavga etmemelidir. Allah Resûlü (s.a.s.), oruçlu mü'mine oruçlu iken kendisine sataşan biri olduğunda "Ben oruçluyum" demesini tavsiye etmiştir.⁷⁷

Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah rızası için tutulan bir günlük orucun neticesinde Rabbin, kulunu tuttuğu bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştıracağını haber vermiştir.⁷⁸

Samimiyetle tutulan oruç ibadetinin sonucunda cennette yalnızca oruç tutanların girebileceği Reyyan denilen bir kapı vardır. Bu öyle bir kapıdır ki, son

⁶⁸ Heysemî, Ebû'l- Hasen Nûrûddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbe'ul Fevaid*, 1. Baskı, (Beyrut: Darul Kitab'ul İlmîyye Yayınları, 1988), 3: 181.

⁶⁹ Buhârî, "İmân", 28, 201; Müslim, "Sıyâm", 173, 324.

⁷⁰ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu's-sağîr*, 2. Baskı (Beyrut: Müessesetu'l-kutubi's-sekâfiyye, 1986) 2: 128.

⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, 2: 119.

⁷² Nesâî, "Sıyâm", 43, 577.

⁷³ Nesâî, "Sıyâm", 1, 550.

⁷⁴ Buhârî, "Cihâd", 36, 764; Müslim, "Sıyâm", 167, 168, 466.

⁷⁵ Buhârî, "Savm", 9, 161; Suyûtî, 2: 117.

⁷⁶ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 603.

⁷⁷ Buhârî, "Savm", 2, 562; Müslim, "Sıyâm", 159, 465.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 357; Buhârî, "Cihâd", 36, 764; Müslim, "Sıyâm", 167, 466; İbn Mâce, "Sıyâm", 34, 547; Nesâî, "Sıyâm", 44-45, 172-174.

oruç tutanı da içeri aldıktan sonra kapanır.⁷⁹ Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. “*Kim reyyan kapısından girerse, sonsuza dek susuzluk hissi duymaz.*”⁸⁰

Oruçlunun ağız kokusunun Allah katında (kıyamet günü) misk kokusundan daha hoş⁸¹ olduğunu bildiren Allah Resûlü (s.a.s.) “*Kim, faziletine inanarak ve karşılığını Allah’tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır*”⁸² buyurmuştur.

Oruca devam edenler için Allah’ın (c.c.) cennette onlar için bir köşk hazırlayacağını müjdeleyen sevgili Peygamberimiz (s.a.s.),⁸³ ramazan ayı girdiğinde cennet kapılarının açılacağını, cehennem kapılarının kapanacağını ve şeytanların zincire vurulacağını bildirmiştir.⁸⁴

Orucu hakkıyla tutanlar için geçerli olan tüm bu müjdelere rağmen ramazan ayına girdiği halde günahları affedilmeden çıkan insanlara da Hz. Peygamber (s.a.s.) burnu sürtülsün⁸⁵ diyerek uyarıda bulunmuştur.

Ebû Hüreyre’den (r.a.) gelen kudsi bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.), oruçlunun elde edeceği mükafata işaret ederek şöyle buyurmuştur: “*Ademoğlunun işlediği her iyiliğe on mislinden yediyüz misline, Allah’ın (c.c.) dilediği sayıya kadar arttırılır. Allah (c.c.) buyuruyor ki: Fakat oruç böyle değildir. Çünkü oruç benim içindir. Onun mükafatını ben veririm. Oruçlu kişi şehvetini ve yemeğini benim için bırakır. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birincisi; iftar vaktindeki sevincidir. Diğeri ise; Rabbine kavuştuğu andaki sevincidir. Andolsun ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.*”⁸⁶

Oruç sadece yeme ve içmeyi terketmek değil, bütün duygularla Allah’a (c.c.) yönelmek ve her türlü kötülükten uzak durmaktır. Nitekim Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Nice oruç tutanlar vardır ki, orucundan kendisine kuru bir açlıktan*

⁷⁹ Buhârî, “Savm”, 4, 563; Müslim, “Sıyâm”, 166, 466; Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Suyûtî, el-Câmiu’s-sağîr, b.s.y. (Beyrut: Dâru’l-fikr, b.t.y.) I: 353.

⁸⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 1, 305. Reyyan kelimesinin kökü (reyy) dir. Suya doymak, kana kana su içmek manalarına gelir. Reyyan kelimesi de suya kanmış, susuzluğu gitmiş demektir. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*, 1. Baskı, (Ankara: Akçağ Yayınevi, 1993), 9: 425. Reyyan, “atşan” kelimesinin tam karşıtı bir anlam ifade etmektedir. “Atşan” “susuzluktan yanmış”; “Reyyan” kelimesi ise “suya kanmış” demektir. M. Yaşar Kandemir v.dğr., Riyâzu’s- sâlihîn Tercüme ve Şerhi, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2001), 5: 480.

⁸¹ Buhârî, “Savm”, 2-9, 562; Müslim, “Sıyâm”, 165, 465.

⁸² Buhârî, “İmân”, 28, 202.

⁸³ Suyûtî, 2: 112.

⁸⁴ Buhârî, “Savm”, 5, 563; “Bed’ü’l-halk”, 11, 754; Müslim, “Sıyâm”, 2, 440.

⁸⁵ Tirmizî, “Da’avât”, 113, 1180.

⁸⁶ İbn Mâce, “Sıyâm”, 1, 304.

başka bir şey kalmaz! Geceleri nice namaz kılanlar vardır ki, namazlarından kendilerine kalan yalnız uykusuzluktur.”⁸⁷ Buna göre kişi, orucun sevabından mahrum kalmamak için nefsini dizginlemeli, kötü söz ve davranışlardan kaçınmalıdır

2.4.1.3. Ramazan Orucunda Yolculuk

Yüce Allah (c.c.); *“Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur’ân’ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık Allah’ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir”* (el-Bakara 2/185) buyurarak ramazan ayında yolcu olanlara kolaylık tanımıştır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) yukarıda geçen oruç ayetinde verilen izni değerlendirmiş, yolculuk durumunda ya da oruç tutmayı engelleyen zamanlarda oruca başlamamış veya sonradan orucunu bozmuştur.⁸⁸ İbn Abbas’dan (r.a.) gelen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazan ayında Mekke’ye sefere çıktı. (Mekke-Medine arasında bulunan) el-Kedîd mevkiine varıncaya kadar oruç tuttu, sonra orucu bozdu.⁸⁹ Hâdise ramazan ayında geçtiği için söz konusu oruç ramazan orucudur. Allah Resûlü’nün (s.a.s.) orucunu bozma nedeni, yolculuk esnasındaki yorgunluktan dolayı tahammülü kalmayıydır. Çünkü Kedîd denilen mevki Medine’ye yedi konak mesafede bir belde olup Mekke’ye daha yakındır.⁹⁰ Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabıyla beraber (ramazan ayında⁹¹) bir yolculuğa çıkmıştı. Hava aşırı sıcaktı. Herkes sığağın şiddetinden elini başına koyuyordu. Durum böyle iken cemaatte Abdullah b. Revâhâ ve Hz. Peygamber’den (s.a.s.) başka hiç kimse oruç tutmamıştı.⁹² Bu rivayetler gösteriyor ki yolculuk esnasında oruç tutmak da, tutmamak da caizdir.⁹³

⁸⁷ İbn Mâce, “Sıyâm”, 21, 311.

⁸⁸ Buhârî, “Savm”, 38, 573.

⁸⁹ Buhârî, “Savm”, 33, 563.

⁹⁰ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *Muttefekun Aleyh Hadisler*, Trc. Abdullah Fevzi Kocaer, (Konya: Hüner Yayınevi, b.t.y.), 291.

⁹¹ Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Trc., 3. Baskı, (Ankara: DİB Yayınları, 1974), 6: 282.

⁹² İbn Mâce, “Sıyâm”, 10, 308.

⁹³ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 555.

2.4.1.4. Oruçla İlgili Bazı Hükümler

Hiz. ÂiŖe (r.a.), Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında iken âdet kanı gördüğünü ifade etmiş, temizlendikten sonra ise Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) ona tutmadığı günler süresince orucu kaza etmesini emrettiğini söylemiştir.⁹⁴ Buna göre âdet gören bir kadın, orucunu tutmaz, temizlendikten sonra tutamadığı günleri kaza eder.

Yine Hiz. ÂiŖe (r.a.) bir rivayette, “Şüphesiz üzerimde ramazan ayına ait oruç borcum olurdu ve şaban ayı gelinceye kadar onu kaza etmezdim” demiştir.⁹⁵

Ramazan ayı orucunun kazasının şaban ayına kadar geciktirilmesinin sebebi, “Hiz. ÂiŖe'nin (r.a.) Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) hizmet etmesi ve ailevi ilişkiler için her zaman hazırlıklı bulunması” şeklinde açıklanmıştır. Bu sebeple Hiz. Peygamber (s.a.s.) kaza orucu tutma konusunda Hiz. ÂiŖe'ye bazen izin vermezdi. Fakat ramazan ayı yaklaşp zaman daralınca oruç tutmasını emrederdi. Bu zaman da şaban ayıdır.⁹⁶

Başka bir rivayette Esmâ b. Ebû Bekir (r.a.), “Resûlullah (s.a.s.) hayatta iken bulutlu bir günde biz iftarımızı açtık ancak sonra güneş doğdu(göründü)” demiş ve bu duruma karşılık bir gün kaza edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁹⁷

Bir gün Hiz. Peygamber,(s.a.s.) mescitte ashabıyla otururken bedevi bir Arap gelerek oruçlu iken eşine yaklaştığını, bu yüzden mahvolduğunu telaşla anlattı. Allah Resûlü (s.a.s.) de ona azat edebileceği bir kölesi olup olmadığını sordu. Kölesi olmadığı cevabını alınca da aralıksız iki ay oruç tutup tutamayacağını sordu. Adam oruç tutamayacağını, başına gelen bu durumun zaten oruç sebebiyle olduğunu ifade etti. Hiz. Peygamber (s.a.s.) adama, altmış fakiri doyurup doyuramayacağını sorunca adam buna da olumsuz cevap verdi. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.s.) ona bir kenarda beklemesini söyledi. O esnada kendisine gelen bir sepet dolusu hurmayı fakirlere dağıtması için adama verdi. Ancak adam Medine'de kendisinden daha fakir olmadığını söyleyince, Hiz. Peygamber (s.a.s.) bu durum üzerine güldü ve adama hurmayı alıp ailesine götürmesini söyledi.⁹⁸ Bu olay ruhsat ve mazeretleri olmaksızın

⁹⁴ İbn Mâce, “Sıyâm”, 13, 307.

⁹⁵ Buhârî, “Savm”, 40, 574, İbn Mâce, “Sıyâm”, 13, 307.

⁹⁶ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 564.

⁹⁷ İbn Mâce, “Sıyâm”, 14, 309.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 38, 532.

ramazanda orucunu bir gün kasten bozan kişilerin kefaretlerinin tespit edilmesine sebep olmuştur.⁹⁹

Allah Resûlü (s.a.s.), daha sonraları bu şekilde ruhsat ve mazeret olmaksızın ramazandan bir gün orucu kasten bozan kişilerin, buna mukabil bir yıl oruç tutsalar dahi yine bu kutsal ayın hakkını veremeyeceklerini ve o günün faziletine eremeyeceklerini şu hadisiyle bildirmiştir: “*Kim ruhsat olmaksızın ramazandan bir gün bile bile orucunu bozarsa yıl boyunca oruç tutmak dahi ona kâfi gelmez.*”¹⁰⁰

2.4.2. Sahur

Sözlükte “sabah olmadan önceki vakit, gecenin son üçte biri” anlamına gelmektedir. Seher kelimesiyle sahur kelimesi aynı kökten gelmektedir. Dinî bir terim olarak ise; oruç tutmaya hazırlık yapmak üzere fecrin doğmasından önce yenen yemeğe denir. Sahurun hükmü sünnettir.¹⁰¹

Ramazanda oruç ibadetini yerine getirebilmek ve gündüzü en güzel şekilde geçirebilmek için sahur ibadetini tavsiye eden Hz. Peygamber (s.a.s.), sahur yemeğinde bereket olduğunu, bir yudum su ile dahi olsa sahura kalkılmasını istemiştir.¹⁰² Bereketten kastedilen bu durum kişinin uykudan uyanıp dua ve zikir ile meşgul olması, sünnete uyup ehli kitaba muhalif olması, oruç ibadetini yerine getirebilmek için güç elde etmesi ve oruca niyet etmeye fırsat bulmasıdır.¹⁰³

Allah Resûlü (s.a.s.) sahura kalkıldığı takdirde Allah’ın (c.c.) kullarını mağfiret edeceğini, meleklerin de sahura kalkanların bağışlanmaları için dua edeceklerini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) sahurun bereketinden sık sık söz etmiş, bizzat kendisi de sahabi ‘İrbâd b. Sâriye’yi (r.a.) sahurda yemeğe davet ederken, “*mübarek yemeğe gel*”¹⁰⁵ diyerek bu yemeği mübarek olarak isimlendirmiştir. Sahurun oruç tutana kuvvet kazandırdığını bildiren¹⁰⁶ Allah Resûlü

⁹⁹ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 568.

¹⁰⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 14, 309.

¹⁰¹ İbrahim Kâfi Dönmez, “Sahur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 538.

¹⁰² İbn Mâce, “Sıyâm”, 22, 312; Aynî, *Umdetü'l-kâri*, 5: 301.

¹⁰³ Muhammed Ali b. Allân es- Sıddıkî, *Delîlu'l-falihîn li turuk-i riyadi's salihîn*, (Beyrut: Daru'l-fıkr, b.t.y.), 4: 41.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 44.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 44.

¹⁰⁶ İbn Mâce, “Sıyâm”, 22, 312.

(s.a.s.), bizim oruçla Ehl-i Kitap orucu arasındaki farkın sahur yemeği olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Hız. Peygamber (s.a.s.) sahur yemeğini ölçülü ve yeterli bir miktar ve tarzda yapar, her zaman dengeyi korurdu.¹⁰⁸ Yine Hız. Peygamber (s.a.s.) ramazanın gündüzünü oruçlu, gecesini namaz ile geçirdikten sonra, vaktin çıkmasından korktuğu için hizmetçilerden alelacele sahur yemeği getirmelerini isterdi.¹⁰⁹ Ayrıca Resûlullah (s.a.s.) oruca başlarken niyetin şart olduğunu, niyetin fecirden önce kesinleştirilmesi gerektiğini ve niyet edilmemesi durumunda orucun geçerli olmayacağını söylerdi.¹¹⁰

Hız. Peygamber (s.a.s.) sahur yemeğinin geciktirilmesini tercih eder, ashabına da bunun daha iyi olacağını ifade ederdi.¹¹¹

2.4.2.1. İmsak

Sahurun ardından gelen imsak vakti, sabah namazı vaktinin girdiği, gecenin sona erdiği ve gündüzün başladığı andır.¹¹² Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde gecenin farklı vakitlerinde ezan okunmasından dolayı sahabide imsak vaktine dair kafa karışıklığı meydana gelmişti. Sabahleyin şafaktan önce Bilâl (r.a.), şafak attıktan sonra da İbn Ümmü Mektûm (r.a.) ezan okurdu.¹¹³ Bu konu Resûlullah'a (s.a.s.) iletilince, "Bilâl ezanı geceleyin okuyor, sizler İbn Ümmü Mektûm ezan okuyana kadar yiyin ve için" buyurdu.¹¹⁴ Çünkü Bilâl'in (r.a.) okuduğu ezan uyuyanları uyandırmak ve namazda olanlara da sahur vaktinin bitmek üzere olduğu hatırlatmak içindi, imsak vaktini gösteren bir ezan değildi.¹¹⁵ Resûlullah (s.a.s.), Bilâl'in (r.a.) ezanının sahur yemeğinden alıkoymamasını, onun nidasının teheccüd kılanların istirahatete dönmesi ve uyuyanların uyanması için olduğunu bildirdi.¹¹⁶ Yine

¹⁰⁷ Müslim, "Sıyâm", 46, 447; Ebû Dâvûd, "Savm", 15, 525; Tirmizî, "Savm", 17, 424.

¹⁰⁸ Kamil Miras, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 6: 270.

¹⁰⁹ Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, 3. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015), "Salât fi ramazan", 7, 117.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, "Savm", 71, 543; Tirmizî, "Savm", 33, 430; Nesâî, "Savm", 68, 596.

¹¹¹ Buhârî, "Savm", 18, 567.

¹¹² Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 618.

¹¹³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd ve Tercemesi, Trc. İbrahim Kocaşlı*, (İstanbul: Milli Gazete Yayınları 1983), 3: 318.

¹¹⁴ Buhârî, "Ezan", 11, 315; Müslim, "Sıyâm", 37-38-39, 445.

¹¹⁵ Buhârî, "Ezan", 13, 315; Müslim, "Sıyâm", 37-38-39, 445.

¹¹⁶ Buhârî, "Savm", 17, 566.

başka bir rivayette sahur yemeği şafaktaki kırmızılığın enine yayılmasına kadar devam edeceği ifade edilmiştir.¹¹⁷

Bir gün Resûlullah (s.a.s.) ile ashabı birlikte sahur yemeği yediler. Yemekten sonra da sabah namazını kıldılar. Rivayette bu ikisi arasındaki geçen sürenin elli ayet okuyacak kadar olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁸ Rivayette elli ayetten kastedilen durum, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve ashabının bu zaman diliminde Kur'ân kıraati ile meşgul olmasına işarettir.¹¹⁹

2.4.3. İftar

İftar kelimesi sözlükte “yarmak, kesmek; yaratmak, icad etmek” manalarına gelen f-t-r kökünden türemiştir. İftar ve fitr kelimeleri diğer birçok anlamının yanısıra daha çok oruç açmak, oruçluya orucu açtırmak vb. anlamlara gelir. İftar kelimesinin fikhî anlamı ise; oruçlu kimsenin vakti gelince usulüne uygun olarak orucunu açmasıdır.¹²⁰ Orucun bir unsuru olması sebebiyle iftar, dinimizce oruca denk bir ilgi ve değere sahip olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de orucun akşama kadar tutulması gerektiği ifade edilmiş (el-Bakara 2/187), Hz. Peygamber (s.a.s.) de iftar vaktinin güneşin batışıyla olduğunu bildirmiştir.¹²¹ Bu sebeptendir ki İslam âlimleri, güneş batınca iftar edileceği hususunda hemfikir olmuşlardır.

2.4.3.1. İftarın Vakti

Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabına, “*Gece şu taraftan (doğu tarafından) yönelip, gündüz şu taraftan (batıdan) dönüp gittiği, güneş de battığı zaman, oruçlu orucunu bozmuştur (orucunu bozma vakti girmiştir)*”¹²² diyerek iftar vaktinin zamanını ashabının anlayacağı şekilde haber vermiştir.

¹¹⁷ Tirmizî, “Savm”, 15, 423.

¹¹⁸ Buhârî, “Savm”, 19, 567; Müslim, “Sıyâm”, 47, 447; Tirmizî, “Savm”, 14, 423.

¹¹⁹ Konyalı Mehmed Vehbi, *Tam Metin Sahîh-i Buhârî*, b.s.y. (İstanbul: Üçdal Yayıncılık, 1991), 2: 338.

¹²⁰ Mehmet Şener, “İftar,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 517.

¹²¹ Buhârî, “Savm”, 43, 576.

¹²² Buhârî, “Savm”, 43, 576.

Hız. Ömer'in (r.a.) iftar vaktinin ne zaman olduğuna dair sorusu üzerine Allah Resûlü. Peygamber (s.a.s.), güneşin batışıyla iftar vaktinin girdiğini bildirmiştir.¹²³

Bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber (s.a.s), hizmetindeki birine güneş battığı bir sırada, "İçecek bir şeyler ver iftar edeceğim" dedi. Adam, "Ya Resûlallah! hâlâ gündüz aydınlığı var. Şimdi iftar olur mu?" diye hayretini ifade etti. Hz. Peygamber (s.a.s.) tekrar içecek istedi; adam aynı şeyleri söyledi. Resûlullah (s.a.s.) üçüncü kez isteyince adam içecek getirdi. Allah Resûlü (s.a.s.) orucunu açtı ve eliyle doğu tarafını göstererek bir hat çizer gibi "Bak! Akşam bu taraftan böyle karardığı vakit oruçlu iftar eder." buyurdu.¹²⁴

Sahur yemeğini teşvik ettiği gibi iftarı da geciktirmemeyi tavsiye eden Allah Resûlü¹²⁵ bir rivayette oruç tutanlar arasında Allah'a (c.c.) en sevimli olanların iftarı en erken yapanlar olduğunu bildirmiş,¹²⁶ kendisi de bizzat iftar etmede ve akşam namazını kılmada acele etmiştir.¹²⁷ Ayrıca "insanlar iftar etmekte acele ettikleri sürece hayır içinde yaşarlar. İftar etmekte acele ediniz. Çünkü Yahudiler iftarlarını geciktirirler"¹²⁸ buyurarak Yahudilere muhalefet edilmesini de emretmiştir. Ayrıca Allah Resûlü'nün (s.a.s) ifade ettiği hayırdan kasıt Hz. Peygamberin sünnetine uymak ve onu tatbik etmektir.¹²⁹

Bu rivayetler iftarın güneş battıktan sonra geciktirilmeden açılmasının müstehap olduğuna işaret etmektedir. Geciktirilmesinde fazilet olduğu düşüncesiyle kasten iftarı ertelemek mekruhtur.¹³⁰

Çünkü Allah'ın (c.c.) oruçdan kastettiği, vücudu ölçüsüzce acıktırıp ona eziyet değildir. Bilakis sünnete riayet edilerek orucu en faziletli ve rahat şekilde ifa etmektir.¹³¹

Resûlullah (s.a.s.) iftar yemeğinde özel bir yiyecek aramaz, sofrada ne varsa onunla orucunu açardı. Onun sofrası israftan uzak bir sofradır.¹³² İftar vakti girince

¹²³ Buhârî, "Savm", 43, 576; Müslim, "Sıyâm", 51, 447.

¹²⁴ Buhârî, "Savm", 44, 576.

¹²⁵ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, 1. Baskı (Beyrut, Daru'l fikr, 1989), 2:428.

¹²⁶ Adem Yerinde, *Hz. Peygamber'in En Üstün Diye Niteledikleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), 55.

¹²⁷ Müslim, "Sıyâm", 49, 447.

¹²⁸ İbn Mâce, "Sıyâm", 24, 312.

¹²⁹ Muhammed Ali b. Allân es- Sıddıkî, *Delîlu'l falihîn li turuk-i riyadi's salihîn*, 4: 45.

¹³⁰ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 599.

¹³¹ Canan, *Kütüb-i Sitte*, 9: 116.

¹³² Buhârî, *Sahih*'inde: "Oruçlu kendine kolay gelen su ve diğer herhangi bir şeyle orucunu açar." şeklinde bir bab açarak buna işaret etmektedir. Buhârî, "Sıyâm", 43.

namaz kılmazdan önce birkaç taze hurma ile orucunu açardı. Eğer taze hurma yoksa kuru hurma ile açardı.¹³³ Hurma bulunmadığı takdirde iftarını su ile açar ve su ile açılmasını tavsiye eder, aynı zamanda hurmada bereket olduğunu, suyun ise temizleyici olduğunu ifade ederdi.¹³⁴

Hiz. Peygamber (s.a.s.) de zaman zaman orucunu su ile açmış ve ardından

" ذهاب الظمأ، وابتلت العروق، وثبت الأجر إن شاء الله "

"Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, inşallah sevap kesinleşti"¹³⁵ buyurmuştur.

Başka bir rivayette ise Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) bazen sevik denilen bir çeşit çorba ile iftar ettiği bildirilmiştir.¹³⁶

2.4.3.2. Orucu Açma Anındaki Sevinç

İftar, Müslümanlar için neşe ve huzur vakti olup orucun kabulüne zarar verecek her türlü davranıştan uzak duruş ve Allah'ın (c.c.) rızası için açlığa, susuzluğa dayanarak ibadetini yerine getiren müminlere yasakların kalktığı andır. Hiz. Peygamber (s.a.s.) de müminin iki sevinci olduğunu ifade etmiş ve bunlardan birinin orucunu açtığı andaki sevinci, diğerinin ise Rabbine kavuştuğu zaman orucunun mükâfatından kaynaklanan sevinç olduğunu haber vermiştir.¹³⁷ Yukarıdaki rivayetten anlaşılıyor ki; kulun bu iki sevincinden ilki, onun iftar ettiğinde ibadetini yerine getirebilmenin sevincidir. Diğer sevincin sebebi ise, ahirette orucunun kabul olması, Allah'ın (c.c.) rızasına nail olması ve oruca karşılık verilen sevap ile karşılaşmasıdır.¹³⁸

Ayrıca bu vaktin bir bağışlanma vakti olduğunu ifade eden sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Allah'ın (c.c.) her iftar vakti cehenneme girmesi kesinleşmiş kullarını cehennemden azat ettiğini ve bunu her gece tekrarlandığını haber vermiştir.¹³⁹

¹³³ Tirmizî, "Savm", 10, 421.

¹³⁴ İbn Mâce, "Sıyâm", 24, 312; Ebû Dâvûd, Savm, 21, 527.

¹³⁵ Ebû Dâvûd, "Savm", 22, 3: 527.

¹³⁶ Müslim, "Sıyâm", 52-53, 447.

¹³⁷ Buhârî, "Savm", 9, 564; Müslim, "Sıyâm", 163, 465.

¹³⁸ Mehmet Vehbi, 2: 332.

¹³⁹ İbn Mâce, "Sıyâm", 2, 305.

2.4.3.3. İftar Duası

Hız. Peygamber (s.a.s.) duanın önemini her zaman belirtmiş ve hayatı boyunca duayı ihmal etmemiştir. Bu nedenle iftarı da dua için fırsat olarak değerlendirmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) iftar ettiğinde şu duayı okurdu:

" اللّٰهُمَّ لَكَ صَمْتُ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ "

"Ey Allah'ım, Senin rızan için oruç tuttum ve senin rızınla orucumu açtım"¹⁴⁰

Oruçlunun iftarını açtığında edeceği duanın makbul olduğunu bildiren Hız. Peygamber (s.a.s.), bu sözüyle Müslümanları iftar vaktinde dua etmeye teşvik etmiştir.¹⁴¹ Abdullah b. Amr (r.a.) da Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu tavsiyesini dikkate alarak şöyle dua etmiştir: "Allah'ım herşeyi kaplayan rahmetin hakkı için beni mağfiret etmeni dilerim"¹⁴²

Oruçlunun duasının reddolunmayacağını bildiren¹⁴³ Hız. Peygamber (s.a.s.), bazen bir sahabinin evine iftar için konuk olur, iftar açar, ev sahiplerine dua eder ve onlardan da dua etmelerini isterdi.¹⁴⁴ Nitekim Sa'd b. Mu'âz'ın (r.a.) yanında iftar açmış ve onun ev halkı için şu duayı yapmıştır:

" أَفْطَرُ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكُلُ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارَ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ "

"Yanınızda oruçlular iftar etsin. Yemeklerinizden ebrar (iyi kimseler) yesin. Size melekler (rahmet ve mağfiret) duasında bulunsun."¹⁴⁵

Hız. Peygamber (s.a.s.) aynı duayı Sa'd b. 'Ubâde'nin ikramı olan ekmek ve zeytinyağı yedikten sonra da yapmıştır.¹⁴⁶

Allah Resûlü (s.a.s.), oruçluya iftar vaktinde yemek yedirmeyi tavsiye etmiş, bu vesile ile hem yemek yedirene hem de yemek yiyene sevap verileceğini

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, "Savm", 22, 527.

¹⁴¹ Tirmizî, "Sıfatü'l-cennet", 2, 904.

¹⁴² İbn Mâce, "Sıyâm", 48, 320.

¹⁴³ İbn Mâce, "Sıyâm", 48, 320; Tirmizî, "Da'avât", 143, 1193.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, "Et'ime", 54, 810.

¹⁴⁵ İbn Mâce, "Sıyâm", 45, 6: 319; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, 4. Baskı, (Beyrut: Dâru'l- kitâb el-Arabî, 1987), Savm, 51, 2: 40.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, "Et'ime", 54, 810; Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr*, Trc. Fikri Yavuz, (Konya: Uysal Yayınevi, 1993), 359.

müjdelemiştir.¹⁴⁷ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazan ayında oruçluya su veren kimsenin, kıyamet günü susuz kalmayacağını haber vermiştir.¹⁴⁸

2.4.4. Teravîh Namazı

Teravîh kelimesi, terviha kelimesinin çoğulu olup Arapça kökenlidir ve "rahatlatmak, dinlendirmek" manalarına gelmektedir. Ramazan ayına has olarak yatsı namazından sonra kılınan namazı ifade eder. Hadislerde “kıyamu şehri ramazan” (ramazan ayının namazı) veya “ihyau leyâli ramazan” (ramazan gecelerinin ihyası) diye anılan bu namaza dört rekâtta bir dinlenme amacıyla biraz oturulduğundan (tervîha) teravîh denmiştir.¹⁴⁹

Teravîh namazı, kadın ve erkek her Müslüman için sünnet-i müekkededir. Teravîh, orucun bir parçası değil, ramazan ayının sünnetidir. Bu sebeptendir ki, bir mazereti dolayısıyla oruç tutamayanlar da teravîh namazı kılabilirler.¹⁵⁰

Ramazan ayında yatsı namazından sonra, vitir namazından önce, tek başına ya da cemaat halinde, ramazanın sünneti olarak eda edilir. Teravîh namazı ramazan ayına özel bir ibadettir, başka zamanda kılınmaz. Teravîh namazının vakti fecrin doğuşuyla sona erer.¹⁵¹ Ramazan ayında geceleri ihya etmenin teravîh namazı ile olabileceği konusunda âlimler ittifak etmişlerdir.¹⁵²

2.4.4.1. Teravîh Namazının Fazileti

Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazan gecelerini ihya etmeye büyük önem verir, bunu sahabilerine de tavsiye ederdi. Resûlullah (s.a.s.) ashabına Allah'ın (c.c.) ramazan orucunu farz kıldığını söylemiş, kendisinin ise ramazan gecelerinde namaz kılıp ibadet etmeyi sünnet kıldığını ifade etmiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) ümmetine; ibadet, tövbe ve istiğfar için ramazan gecelerinin önemli bir fırsat olduğunu haber vermiştir.¹⁵³

¹⁴⁷ Tirmizî, “Savm”, 82, 450; İbn Mâce, “Sıyâm”, 45, 319.

¹⁴⁸ Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib*, b.s.y. (Beirut: Dâru'l- kitâbi'l Arabî, 2014), 182.

¹⁴⁹ Saffet Köse, “Teravîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 482.

¹⁵⁰ Kamil Miras, *Tecrid-i Sarîh*, 4: 70.

¹⁵¹ Köse, “Teravîh”, 40: 482.

¹⁵² İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 3. Baskı, (Kahire: Dâru'l-matbaati's selefiyye, h. 1407), 4: 295.

¹⁵³ İbn Mâce, *İkâmetu's-salâ*, 173, 255.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ramazan orucunu halis bir niyetle tutan, karşılığını sadece Rabbinden (c.c.) bekleyerek gecelerini ibadetle geçiren kimselerin, kul hakkı hariç, geçmiş günahlarının affedileceğini müjdelemiştir.¹⁵⁴

Hadis âlimlerinden Nevevî, framazanı ihya etmenin, teravih namazını kılmakla gerçekleşeceğini ifade etmiş, hadiste geçen “her kim ramazanı ihya ederse” sözünü, “her kim geceleri namaz kılarak ramazanı ihya ederse” şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁵

Ramazan gecelerini namazla ihya edenin anasından doğduğu gün gibi günahlarından temizlenmiş olacağını,¹⁵⁶ geçmiş günahlarının bağışlanacağını¹⁵⁷ buyuran Hz. Peygamber (s.a.s.), ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girer, ramazanın son on gününde ise bu gayreti çok daha fazla arttırırdı. Son on günde geceleri ihya eder, ailesini de geceleri ihya etmeleri için uyandırır.¹⁵⁸

2.4.4.2. Hz. Peygamber Döneminde Teravih Namazı

Hz. Peygamber (s.a.s.) hiçbir zaman gece namazını bırakmamıştır. Ramazan ayında da gecelerini ihya etmiş ve diğer aylarda görülmeyen bir gayret içerisine girmiştir. Resulûllah (s.a.s.) bizzat teravih namazı kılmıştır. İslam âlimleri de Hz. Peygamber’in (s.a.s) “İnanarak ve sevabını Allah’tan (c.c.) umarak ramazan ayını ihya edenlerin geçmiş günahları bağışlanır”¹⁵⁹ hadisini gece ibadetleri ve özellikle teravih namazı olarak yorumlamışlardır.¹⁶⁰

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bazı gecelerde teravih namazını cemaatle kıldığı, fakat bunun ümmeti üzerine farz olarak anlaşılacağı korkusuyla herkesin evinde kılmasını tavsiye ettiği bilinmektedir.¹⁶¹

Muhîb et-Taberî’ye göre Allah Resûlü’nün (s.a.s.) bu endişesinin temelinde Allah’ın (c.c.) ona bunu vahyetmesi yatmaktadır. Dolayısıyla efendimiz ümmeti için

¹⁵⁴ Buhârî, “İmân”, 27, 201.

¹⁵⁵ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, b.s.y. (Kahire: Mektebetu Mustafa el-Halebî, 1971), 3: 56.

¹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1:191-195.

¹⁵⁷ Buhârî, “Salâtu’t-terâvîh”, 1, 584; Müslim, “Salâtu’l-müsâfirîn”, 173-174-175, 324.

¹⁵⁸ Buhârî, “Fadlu leyleti’l-kadr”, 5, 587; Müslim, “İ’tikâf”, 8, 478; Tirmizî, “Savm”, 73, 446; Nesâî, “Kıyâmu’l-leyl”, 17, 469.

¹⁵⁹ Buhârî, “Salâtu’t-terâvîh”, 1, 584; Müslim, “Salâtu’l-müsâfirîn”, 173-174-175, 324.

¹⁶⁰ Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi’n- Nevevî*, b.s.y. (Beyrut: Dâru’l fikr, 1981), 3: 39-40; Köse, “Teravih”, 40: 482.

¹⁶¹ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 3: 267; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdülber el-Kurtûbî, *et-Temhîd limu fi’l Mavatta minel meânî ve’l esânîd*, b.s.y. (Fas: Fas Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı Yayınları, 1980), 8: 108.

bu ibadetin hafif olmasını ve ümmetinin buna düzenli olarak devam etmesini istemiştir. Bir başka kanaate göre ise bu durum Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendi içinde oluşmuş bir düşüncedir. Kurtubî'ye göre ise bu durum bir ibadete ümmetten herhangi birisinin ona devam etmesi durumunda vacip olması endişesine dayanmaktadır. "Size farz kılınır" ifadesinin anlamı onun ümmet tarafından farz olduğunun zannedilmesidir.¹⁶²

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) bir gece mescitte nafilâ namazı kılmıştı. Birçok kimse de namaz kıldı. Sabah olunca, "Resûlullah (s.a.s.) geceleyin mescitte namaz kıldı" diye konuştular. Ertesi gece Resûlullah (s.a.s.) yine namaz kıldı, gece halk yine toplandı. Öyle ki, mescid insanları alamayacak hale gelmişti. Ancak Resûlullah (s.a.s.) bu dördüncü gecede yanlarına çıkmadı. Sabah olunca: "*Yaptığınızı gördüm. Size çıkmamdan beni alıkoyan şey, namazın sizlere farz kılınmasından korkmamdır*" dedi. İşte bu hâdise ramazanda cereyan etmişti."¹⁶³

Diğer bazı rivayetlerde ise şu ayrıntılar vardır. Allah Resûlu (s.a.s.) bu namazı üç gece cemaatle kılıp dördüncü gece ise mescide çıkmaması üzerine ashaptan bazıları Hz. Peygamberin (s.a.s.) uyduğunu zannettiler.¹⁶⁴ Bazıları ise namazı hatırlatmak için seslendiler,¹⁶⁵ öksürdüler, seslerini ulaştırmak için yükselttiler ve hatta bazıları kapısına küçük taşlar attılar.¹⁶⁶ Tüm bunlardan sonra sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) yanlarına çıkarak ashabına onların ısrarlı davranışlarını gördüğünü ve bu ısrarlı davranışları neticesinde kendilerine bu namazın farz kılınacağından ve farz kılınması durumunda bu namazı eda etmeleri konusunda zorlanacaklarından endişe ettiğini bildirdi. Devamında ise kişinin farz namaz dışında kılacağı en hayırlı namazın evinde kıldığı namaz olduğunu buyurdu.¹⁶⁷

Ebû Zer el-Gıfârî, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayının son bir haftası kalana dek farz namaz dışında namaz kıldırmadığını, son on gün olunca Resûlullah'ın (s.a.s.) itikâfa girdiğini ve yirmiüçüncü, yirmibeşinci ve yirmiyedinci gecelerde ashabına haber gönderip gecenin uzun bir kısmında namaz kıldıracağını

¹⁶² Halil Ahmed es- Sehârenfûrî, *Bezlu'l- meçhûd fî hallî Ebî Davûd*, b.s.y. (Beyrut: Daru'l-kitâbî'l- ilmiyye, 1992), 7: 151.

¹⁶³ Mâlik, "Salât fî ramazan", 1, 115; Buhârî, "Teheccüd", 5, 411; Nesâî, "Kıyâmu'l-leyl", 4, 562.

¹⁶⁴ Buhârî, "İ'tisâm", 3, 1676.

¹⁶⁵ Müslim, "Müsâfirîn", 178, 325.

¹⁶⁶ Buhârî, "Edeb", 75, 1460; Müslim, "Müsâfirîn", 213, 332; Ebû Dâvûd, "Vitr", 11, 345.

¹⁶⁷ Buhârî, "İ'tisâm", 3, 1676.

haber verdiğini rivayet etmiştir. Hatta yirmiyedinci gecede eşlerini ve çocuklarını da çağırıp sahur vaktinin çıkmasından korkana dek namaz kıldırıldığını ifade etmiştir.¹⁶⁸

Yine başka bir rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazanda gece namazı kılariken ashabının gelip arkasına cemaat olması üzerine namazı kısa tutup evine gittiği ve evine gidince namazı uzunca kıldığı ifade edilir.¹⁶⁹

Yukarıdaki rivayetler gösteriyor ki Allah Resûlü (s.a.s.), ümmetine zor olması ve farz kılınması endişesi ile teravih namazlarını cemaatle kılmaktan çekinmiş, kıldırıldığı zamanlarda ise kısa tutmuştur. Fakat Kadir Gecesi'ne denk gelme ihtimali olan geceleri ailesi ve ashabıyla birlikte uzun uzadıya değerlendirmiş, sahur vaktinin çıkmasından endişe edene dek namaz ibadeti ile geçirmişlerdir.

Ramazan ayının bir gecesi Resûlullah (s.a.s) ile üstü hurma yapraklarıyla kaplı bir odada kalan ve Allah Resûlü'nün (s.a.s) gece namazını gören Huzeyfe b. el-Yemân, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gece gusül abdesti aldığını ifade etmiş ve ardından da kendisinin kalan su ile gusül abdesti alarak beraber namaz kıldıklarını haber vermiştir. Resûlullah'ın (s.a.s.) namazın birinci rekâtında Bakara suresinden, ardından Âl-i İmrân ve Nisâ surelerinden okuduğunu söyleyen Huzeyfe, korku ayeti gelince durup bahsedilenlerden Allah'a (c.c.) sığındığını, müjde ayeti gelince de hamd ederek onları Allah'tan dilediğini rivayet etmiştir. Ayrıca Huzeyfe (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.s) kıraatı bitirdikten sonra rükuya gittiğini ve orada da uzun bir süre "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" dediğini haber vermiştir. İki secde arasında oturur iken de "Rabbim beni affet!" diye dua ettiğini ve sonra da uzun bir secde yaparak secdede sürekli "Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ" dediğini ifade etmiştir. Bu şekilde 4 rekât namaz kıldıktan sonra Bilâl-i Habeşî'nin (r.a.) gelip kendilerini sahur yemeğine çağırıldığını haber vermiştir.¹⁷⁰

Bu rivayetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) rekât sayısından çok ramazan gecelerini ihya etmeye ve özellikle kıraatin, rukû ve secdenin uzun tutulmasına önem vermiştir.¹⁷¹

Teravih namazı ile ilgili üzerinde en çok durulan konulardan biri de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu namazı kaç rekât kıldığıdır. Bununla ilgili bir rivayette

¹⁶⁸ Tirmizî, "Savm", 81, 449.

¹⁶⁹ Müslim, "Sıyâm", 59, 449.

¹⁷⁰ Nesâî, "Kıyamü'l-leyl", 25, 473.

¹⁷¹ Köse, "Teravih", 40: 482.

Resûlullah'ın (s.a.s.) sekiz rekât kıldığı,¹⁷² başka bir rivayette bu namazı yirmi rekât olarak kıldığı¹⁷³ rivayetlerin çoğunda ise on bir rekât olarak gelmiştir.¹⁷⁴ Hz. Âişe de, Resûlullah'ın (s.a.s.) gerek ramazan gecelerinde, gerekse diğer gecelerde onbir rekâttan fazla namaz kılmadığını, önce dört rekât sonra tekrar dört rekât kıldığını ancak kıldığı her dört rekâtın çok uzun ve oldukça huzurlu ve keyifli olduğunu sonra da üç rekât (vitir) kıldığını haber vermiştir.¹⁷⁵ Bir defasında Resûlullah'ın (s.a.s.) vitri kılmadığını gören Hz. Âişe, “*vitri kılmadan uyuyor musun?*” diye sorunca, Resûlullah (s.a.s.) gözlerinin uyduğunu fakat kalbinin uyumadığını ifade etmiştir.¹⁷⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayının sonuna doğru bazı gecelerde ashabına gecenin üçte biri geçinceye kadar teravih namazı kıldırıldığı da olmuştur.¹⁷⁷

Teravih namazını yalnız iki rekât kılmak caiz olduğu gibi yirmi rekât kılınabileceği görüşü de vardır.¹⁷⁸ Hz. Ömer (r.a.) ise teravih namazını yirmi üç rekât olarak kıları.¹⁷⁹

Sonuç olarak nakledilen bu rivayetler göz önüne alınca teravih namazının sekiz rekâtının müekked sünnet olduğu anlaşılmaktadır. Bazı âlimler de, sekiz rekâttan fazlasının müstehap olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁰ Tüm bu ihtimallere göre değerlendirme yapıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yirmi rekât kıldığına dair rivayetler olsa bile sahih ve sabit olan, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ramazan ayında da ramazan ayı dışında da sekiz rekât nafîle namaz kıldığı, ramazan ayına özel ek bir namaz kılmadığıdır. Resûlullah'ın (s.a.s.) ramazan ayındaki nafîle namazlarını diğer zamanlardaki nafîle namazlarından ayıran unsur, ramazan gecelerini uzun süren namaz ibadetiyle ihya etmeye çalışmış olmasıdır.

¹⁷² Mâlik, “Salâtu'l-leyl”, 9, 121; Buhârî, “Salâtu't-terâvîh”, 1, 584.

¹⁷³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el- Beyhakî, *es-Sünenü'l kübrâ*, b.s.y. (Beyrut, Dâru'l-fikr, h. 1344), 2: 494. (Bu rivayet Hz. Aişe'nin sahih hadisine muhalif olması nedeniyle zayıf kabul edilmiştir.)

¹⁷⁴ Halil Ahmed es- Sehârenfürî, *Bezlu'l- mechûd fî halli Ebî Davûd*, 7: 95.

¹⁷⁵ Buhârî, “Salâtu't-terâvîh”, 1, 584.

¹⁷⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l kübrâ*, 2: 495- 496; Beğavi, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ, *Şerhu's- sünne*, 1. Baskı, (Beyrut: el-Mektebu'l İslâmî, 1980), 4: 4-5.

¹⁷⁷ İbn Mâce, “İkâmetu's-salât”, 173, 255.

¹⁷⁸ Halil Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İstanbul, İlim Yayınları, 1983, 1: 60-61.

¹⁷⁹ Mâlik, “es-Salâtu fî ramazan”, 5, 116.

¹⁸⁰ Şafîî ve Hanefîlerin büyük çoğunluğu ve Ahmed b. Hanbel, teravih namazının –vitir dışında – 20 rekât olduğu görüşündedirler. Onlar bu görüşlerine Beyhakî ve diğerlerinin sahih senetle es-Sa'dân b. Yezîd'den rivayet ettikleri şu sözü delil getirmektedirler: “*Ömer b. Hattâb zamanında ashâb, ramazan ayında 20 rekât namaz kılıyorlardı.*” Beyhakî, *es-Sünenü'l kübrâ*, 2: 494, 495. İmam Mâlik'in *Muvattâ'*nda, Ömer b. Hattâb zamanında insanların 23 rekât namaz kıldıklarını, yani 20 rekât teravih, 3 rekât vitir kıldıklarına dair rivayet geçmektedir. Beyhakî, *es-Sünenü'l kübrâ*, 2: 494-495.

Sahâbe de bu konuda herkes tarafından kabul edilen çözümün yirmi rekât kılınmasında bulunduğunu ve sahabinin ileri gelenlerinin açıkça yirmi rekâtlik teravihi kılması veya kıldırması, diğer sahâbilerin de buna itiraz ettiklerine dair herhangi bir rivayetin gelmemiş olması dikkate alındığında sükûtî icmanın meydana geldiği kabul edilmiş görünmektedir.¹⁸¹

2.4.4.3. Teravih Namazının Cemaatle Kılınmaya Başlanması

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cemaat olunmaksızın kılınan teravih namazı, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halifeliği döneminde de bu şekilde devam etmiştir. Hz. Ömer'in (r.a.) hilafetinin ilk dönemlerinde Resûlullah'ın (s.a.s.) zamanında ki gibi cemaatsiz olarak yalnız başına kılınan teravih namazı daha sonra Hz. Ömer döneminde cemaatle kılınmaya başlanmıştır.

Hz. Ömer (r.a.), ramazanın bir gecesinde mescide geldiği zaman insanların tek başlarına ya da düzensiz gruplar halinde namaz kıldıklarını gördü. İnsanların bazıları yalnız başına namaz kılıyor, bazıları ise vakit namazını kılıyordu. Bir kısım insanlar da uyuyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), insanlara Ubey b. Ka'b'ı imam seçmiş ve böylelikle de teravih namazı cemaatle kılınmaya başlanmıştır. Hz. Ömer'in (r.a.) bu uygulamayı getirmesindeki amaç, düzensiz olarak namaz kılan bu insanları bir imam arkasında toplamanın daha iyi olacağı düşüncesi olmuştur. Bir sonraki gece Hz. Ömer (r.a.) tekrar mescide gelince, namaz kılanların bir imama uyduklarını görünce “*şu teravih namazının böyle cemaatle kılınması ne güzel adet oldu*” diyerek mutluluğunu ifade etmiştir.¹⁸²

2.4.5. İtikâf

Sözlükte “hapsetmek, alıkoymak; bir yere yerleşmek, oraya bağlanıp kalmak” anlamlarındaki (a-k-f) kökünden türemektedir. Bu manaların yanında kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutması anlamına da gelir. Fıkhen kişinin ibadet amacıyla ve belirli bir zaman diliminde camide kalmasını ifade eder.¹⁸³

¹⁸¹ Osman Şahin, “Ramazan Gecelerini İhya Etmek İçin Kılınan Teravih Namazı”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. 2, Ankara, 2015, 51: 113.

¹⁸² Buhârî, “Terâvîh”, 1, 585.

¹⁸³ Mehmet Şener, “İtikâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 457.

İtikâfın meşruiyeti Kur'ân ve sünnet ile sabittir. Bakara suresinin 187. ayetinde “*Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın*” buyrulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat itikâfa girmiş, itikâfta iken insanlara hitap etmiştir.¹⁸⁴ Ayrıca Hz. Âişe'den (r.a.) gelen, “Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından hanımları itikâfa girmiştir”¹⁸⁵ rivayetiyle itikâfın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatındaki yeri ortaya konulmuştur.

İtikâfın bazı şartları vardır. Bunlar; niyet etmek, oruçlu olmak, itikâfi beş vakit namaz kılınan bir camide yapmaktır. Ayrıca bu ibadet sadece erkeklere özel bir ibadet değildir, kadınlar da itikâf yapabilir. Fakat bunun için lohusa veya adetli olmamaları gerekir. Bununla birlikte kadının evde itikâf etmesi tavsiye edilmiştir.¹⁸⁶ İtikâfın kuralları ise şöyledir: “*Mütekif için sünnet olan, hasta ziyaretine gitmemesi, cenaze merasimine katılmaması, kadına temas etmemesi, kadının tenine tenini değdirmemesi, zaruri ihtiyaç dışında çıkmamasıdır. Oruçsuz itikâf yoktur. Aynı şekilde cuma kılınan mescid dışında da itikâf yoktur.*”¹⁸⁷

İtikâf, insanın meşru olan nefsanî ve şehvî hissiyatlarından uzak durarak zamanının bir bölümünü Yüce Allah'a (c.c.) tam bir teslimiyet ile ibadet ve taatte bulunması ve manen olgunlaşmasının vesilesidir.¹⁸⁸

İtikâf ibadetinin fazileti oldukça fazladır. İtikâfta kalp, dünya ve dünyalık metalden uzaklaşır. Nefis Yüce Allah'a (c.c.) havale edilerek kişi arınmış hale gelir. İtikâfta geçen tüm zaman ibadete harcadığı için uyumak, uyanmak da ibadet hükmünde olur. Ayrıca itikâftaki kişi Yüce Allah'ın (c.c.) misafiri sayılır. Allah kendisine misafir gelen kuluna ikramda bulunur. İtikâf Rabbin kalesine sığınmak demektir, bu kaleye sığınan insan güven ve emniyet içindedir.¹⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.s.), “*İtikâfa giren kişi, günahları hapsedip, sevapların tümünü elde eden kişi gibi, kendisine sevaplar kazandıran kişidir.*”¹⁹⁰ buyurarak itikâfın önemine işaret etmiştir.

¹⁸⁴ İbn Mâce, “Sıyâm”, 62: 322.

¹⁸⁵ Buhârî, “İtikâf”, 1, 588.

¹⁸⁶ Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitabu'l fikh ala'l-mezâhibi'l-erba'a*, 7. Baskı, (Beyrut: Daru'l-ihyâ, 1986), 1: 583.

¹⁸⁷ Mâlik, “İtikâf”, 3, 258; Buhârî, “Hayz”, 2, 254; “İtikâf”, 2- 3- 4-19, 588-592.

¹⁸⁸ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 635.

¹⁸⁹ Muhammed Zekeriyâ Kandehlevî, *Fezâil-i a'mâl*, Trc. Yusuf Karaca, (İstanbul: Risâle Yayınları, 1997), 352.

¹⁹⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 67, 324.

Hadisten anlaşıldığına göre kişi, itikâf sayesinde günahlardan korunmuş olur. Bu arada itikâfta olduğu dönemde cenaze namazına, hasta ziyaretine gidemeyen kişi bunların sevabından mahrum kalmaz.¹⁹¹

Hız. Peygamber (s.a.s.) her yıl ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. Önceleri ramazanın başlarında itikâfa giren Resûlullah (s.a.s.)¹⁹², daha sonra Medine'ye hicretin ikinci yılında orucun farz kılınmasından sonra her yıl ramazanın son on gününde itikâfa girmeye başlamıştır.¹⁹³

Hız. Peygamberin (s.a.s.) itikâfa gösterdiği bu değer ve hassasiyetin asıl nedeni Kadir Gecesi'ni aramak ve onu en iyi şekilde değerlendirmektir. Cebrail (a.s.) Peygamberimize gelip Kadir Gecesi'ni son on günde aramasını söyleyene dek Allah Resûlü (s.a.s.) ramazanın ilk on gününde yada orta on günde itikâfa girerdi. Cebrail'in (a.s.) "*aradığın şey önündeki günlerdedir*"¹⁹⁴ demesiyle itikâf ibadeti son on günde yerine getirildi.

Ramazân ayını en iyi şekilde geçirmek için büyük bir özen ve gayret içerisine giren sevgili Peygamberimiz (s.a.s.),¹⁹⁵ bu ayın son on gününe ibadet yönünden daha fazla hassasiyet göstermiştir.¹⁹⁶ Resûlullah (s.a.s.) itikâfa gireceği zaman ramazanın son on gününün ilk gecesinden bir önceki sabah namazını kılar ve itikâfa gireceği mescide giderdi.¹⁹⁷

Kendisine bu maksatla mescit içinde bir çadır kurulur, zorunlu ihtiyaçları dışında da mescitten çıkmazdı.¹⁹⁸ Allah Resûlü (s.a.s.) itikâfta iken bazen hasırı toplar, çadırın bir köşesinden sahabilere bakarak onlarla konuşurdu. Bir defasında onlara, Kadir Gecesi'ni aramak için ramazanın son on gününde itikâfa girdiğini ve Kadir Gecesi'ni son on gecede olduğunu haber vermiş, bu sebeple itikâfa girmek

¹⁹¹ Kandehevî, *Fezâil-i a'mâl*, 354.

¹⁹² Buhârî, "İ'tikâf", 1, 588.

¹⁹³ Aynî, *Umdetü'l-kâri*, 6: 140.

¹⁹⁴ Buhârî, "Ezân", 135, 350.

¹⁹⁵ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 1, 193.

¹⁹⁶ Müslim, "İ'tikâf", 8, 479.

¹⁹⁷ Müslim, "İ'tikâf", 6, 478.

¹⁹⁸ Buhârî, "İ'tikâf", 1, 588; İbn Mâce, "Sıyâm", 58-59-61-65, 322; Ebû Dâvûd, "Savm", 78, 546.

isteyenlere son on günde girmelerini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine onu duyan herkes de onunla birlikte son on günde itikâfa girmiştir.¹⁹⁹

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) itikâfta iken eşleri ve dış dünya ile münasebeti tamamen kesmemiş gerektiğinde onlarla iletişim kurmuş ve beşeri ihtiyaçlarını gidermiştir. Çünkü itikâf dış dünyadan tamamen sıyrılıp insanın kendi içine çekilmesi değildir. Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) itikâfta iken başını hücreme eğer, ben de saçını tarardım. Yine Resûlullah (s.a.s.) itikâfta iken odama girmezdi. Yalnız beşeri ihtiyaçları için girerdi.”²⁰⁰ Başka bir rivayette ise Resûlullah (s.a.s.) itikâfta iken ziyaret maksadıyla geceleyin yanına uğrayan hanımı Safiyye (r.a.) ile bir müddet konuştuktan sonra geri dönmek üzere hanımı kalktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de uğurlamak için kalktı. Kapıya kadar gelmişlerdi ki, Ensar’dan iki kişi oradan geçiyordu. Allah Resûlü’nü (s.a.s.) görünce hızlandılar. Resûlullah (s.a.s.), “Ağır olun, şu yanımdaki Huyey’in kızı Safiyye’dir.” dedi. Onlar, “Sübhânallah, bu da ne demek, ey Allah’ın Resûlü” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Şeytan insana, damarlardaki kan gibi nüfuz eder. Ben, onun kalplerinize bir kötülük atmasından korkarım.” buyurdu.²⁰¹

Resûlullah (s.a.s.) itikâfta iken toplumda rahatsızlığa sebebiyet verilmemesine de dikkat çekmiştir. Bir keresinde mescitte itikâfa girmişti. Cemaatin Kur’ân’ı cehri olarak okuduklarını işitti. Perdeyi aralayıp şöyle seslendi: “Bilin ki, herkes Rabbine hususi şekilde münacaatta bulunuyor, birbirinizi (seslerinizle) rahatsız etmeyin. Biriniz okurken (veya namazda iken) diğerinin kıraatini basturmasın.”²⁰²

Resûlullah’ın (s.a.s.) zevceleri de itikâfa girmişlerdir.²⁰³ Hz. Peygamber (s.a.s.) bir sene (seferde olduğu için) itikâfa girememiş, müteakip yıl ise yirmi gün itikâf yapmıştır.²⁰⁴ Vefat ettiği senenin ramazanında da yirmi gün itikâfa girmiştir.²⁰⁵ Son yılında itikâfa yirmi gün girmesinin hikmetine gelince Allah Resûlü’nün (s.a.s.) ecelinin yaklaştığını düşünerek rabbine daha çok ibadet etmek istemesidir.²⁰⁶

¹⁹⁹ Buhârî, “İ’tikâf”, 1, 588; Müslim, “Sıyâm”, 213-214-215, 475; Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Suyûtî, *Tenvîru’l-hevâlik şerh alâ Muvatta Mâlik*, b.s.y. (Beirut: Dâru’l-fikr, b.t.y.) 296-297.

²⁰⁰ Buhârî, “İ’tikâf”, 19, 592.

²⁰¹ Buhârî, “İ’tikâf”, 8, 589; 11, 590; “Farzu’l-humus”, 4, 816; Müslim, “Selâm”, 23-24, 924.

²⁰² Ebû Dâvûd, “Salât”, 313, 326.

²⁰³ Mâlik, “İ’tikâf”, 7, 260; Buhârî, “İ’tikâf”, 1, 588; Müslim, “İ’tikâf”, 5, 478.

²⁰⁴ İbn Mâce, “Sıyâm”, 58, 322; Ebû Dâvûd, “Savm”, 77, 545

²⁰⁵ Buhârî, “İ’tikâf”, 1, 588; İbn Mâce, “Sıyâm”, 58, 322; Ebû Dâvûd, “Savm”, 78, 546.

²⁰⁶ Muhammed Ali b. Allân es- Sıddıkî, *Delîlu’l falihîn li turuk-i riyadi’s salihîn*, 4: 72.

Allah Resûlü (s.a.s.) eşlerinin itikâfa girmeleri konusunda onlara izin vermiş fakat bir keresinde bunun olumsuz bir duruma dönüşeceği endişesi ile kendi itikâfına ara vermiştir. Çünkü itikâfin amacı kişinin Rabbi ile halvette olmasıdır. İbadete ve tefekküre yoğunlaşılacak yerdir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) eşleri arasındaki rekabeti itikâfa taşımak istememiştir. Bu konuda Hz. Âişe'den (r.a.) şöyle bir rivayet gelmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) itikâf etmek istediği zaman sabah namazını kılar, sonra itikâf etmek istediği mescitteki yere giderdi. Bir yıl ramazanın son on günü itikâf etmek istedi. Emir buyurdu, kendisi için mescid içinde bir çadır kuruldu. Sonra Âişe (r.a.) bir çadır getirilmesini emretti. Ona da bir çadır kuruldu. Hafsa (r.a.) da bir çadır kurulmasını emretti. Onun içinde bir çadır kuruldu. Zeynep (r.a.), Âişe (r.a.) ile Hafsa'nın (r.a.) çadırlarını görünce o da bir çadırın kurulmasını emretti. Onun için de bir çadır kuruldu. Sonra Resûlullah (s.a.s.) bu durumu görünce hanımlarına hitaben: “*Siz hayır ve takva mı istiyorsunuz*” buyurdu ve o yıl ramazanda itikâf etmedi. Şevval ayında on gün itikâf etti.²⁰⁷ Bu rivayetten anlaşılan maslahat için itikâfin yarıda bırakılabileceğidir.²⁰⁸

Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinden biri, istihaze (hayızlı olmadığı halde hastalık sebebiyle kan akması durumu) haliyle Resûlullah'la (s.a.s.) birlikte itikâfa girmişti.²⁰⁹

2.4.6. Kadir Gecesi

Sözlükte kadir (kadr) kelimesi “hüküm, şeref, güç, yücelik” gibi anlamlara gelmektedir. Dinî literatürde ise “leyletü'l-kadr” şeklinde Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği gecenin adı olarak kullanılır. Aynı adı taşıyan doksanyedinci sûre bu gecenin fazileti hakkında nazil olmuştur. Sûrede Kur'ân'ın Kadir Gecesi'nde indirildiği ve sözü edilen gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu belirtilir.²¹⁰

Hz. Peygamber döneminde ramazan ayında Kadir Gecesi'ne ayrı bir önem verilirdi. Resûlullah (s.a.s.) Kadir Gecesi'ne özenle hazırlanır, ramazan ayında diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Bu amaçla ramazanın son on gününde

²⁰⁷ Buhârî, “İtikâf”, 6, 589; İbn Mâce, “Sıyâm”, 59, 322.

²⁰⁸ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 5: 38.

²⁰⁹ Buhârî, “Hayz”, 10, 257; Ebû Dâvûd, “Savm”, 81, 548.

²¹⁰ M. Sait Özervarlı, “Kadir Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 125.

mescitte itikâfa çekilirdi. Böylece son on günde gizlenmiş olduğunu haber verdiği Kadir Gecesi'ni de itikâfta iken ihya etmeye çalışırdı.²¹¹

Kadir suresinde Kur'ân'ın indirilişinin bu gecede olduğu, “*Biz onu (Kur'ân-ı Kerîm'i) Kadir Gecesi'nde indirdik.*” ayetiyle açıkça belirtilmektedir. Ayette o gecede Kur'ân-ı Kerîm'in indirilmiş olmasına dikkat çekilerek “Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen nereden bileceksin? Kadir Gecesi bin aydan hayırlıdır” (el-Kadir 97/2-3) buyurularak bu gecenin önemi ve üstünlüğü vurgulanmıştır. Yine Kadir sûresinde bildirildiğine göre bu gecede Allah'ın (c.c.) izniyle melekler ve Cebrâil yeryüzüne iner ve gece boyunca yer yüzüne barış ve esenlik hâkim olur.

2.4.6.1. Kadir Gecesi'nin Fazileti

Yüce Allah (c.c.) ramazan ayını mübarek kıldığı gibi içinde gizlenmiş olan Kadir Gecesi'ni de mübarek kılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de mübarek Kadir Gecesi'nin faziletinden sık sık bahsetmiştir. Kim olursa olsun sevabına inanıp sevabını kazanma arzusuyla Kadir Gecesi'ni iyi değerlendirirse geçmiş günahlarının affedileceğini,²¹² karşılığını yalnızca Allah'tan (c.c.) bekleyerek bu geceyi değerlendirenin tüm geçmiş günahlarının bağışlanacağını ifade etmiştir.²¹³ Bu geceyi ihya etmenin yolu ise yatsı namazını cemaatle kılmak ve sabah namazına uyanık olarak ulaşmaktır.²¹⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) Kadir Gecesi'nin gündüzünün de faziletli olduğunu söyler, bu gecenin gündüzünde tutulan orucun bütün senenin orucuna denk olduğunu ifade ederdi.²¹⁵

Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) “Bu ayda öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, bin ayın hayrından mahrum kalmış gibidir” (el-Kadir 97/2-3) buyurarak bu gecenin faziletine işaret etmiştir.

²¹¹ Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 3, 586; “İ'tikâf”, 1, 588.

²¹² Buhârî, “Terâvîh”, 1, 584; Müslim, “Müsâfirîn”, 175, 324.

²¹³ Buhârî, “İmân”, 25-27- 28, 201-202; “Fadlu leyleti'l-kadr”, 1, 586; Müslim, “Salâtu'l-müsâfirîn”, 173- 174-175-176, 324-325.

²¹⁴ Muhammed Ali b. Allân es- Sıddîkî, *Delîlu'l falihîn li turuk-i riyadi's salihîn*, 3: 673.

²¹⁵ İbn Mâce, “Sıyâm”, 39, 316.

Başka bir rivayete göre Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ümmetinin ömrü gösterilmiş ve önceki ümmetlerin ömrüne nisbetle kısa olduğu için, amelde onların uzun ömürde işlediklerine yetişemezler diye bu ömrü kısa bulmuştur. Bunun üzerine Allah (c.c.) bin aydan hayırlı olan Kadir Gecesi'ni vermiştir.²¹⁶

Resûlullah (s.a.s.) ramazan ayında daha çok Allah'ı (c.c.) zikretme gayretinde olmuştur.²¹⁷ Bu ayda büyük ölçüde artan gayret, ramazanın son on gününde daha da fazlalaşmıştır. Bunun sebebi ise ramazan ayının kutsiyetinden ve bu ayda yapılan ibadetlerin diğer aylara nispeten daha faziletli olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu ayda yapılan ibadetler sevapça daha üstündür. Bin aydan daha hayırlı olduğu ifade edilen Kadir Gecesi de bu ayın içerisinde yer almaktadır. Bu ayın hangi gecesinde olduğu ile alakalı kesin bir bilgi olmadığından Hz. Peygamber (s.a.s.) de o geceye isabet etmek için gayretini arttırmış ve ramazanın son on gününde mescide kapanarak ailesinden ve dünyalıklardan uzaklaşarak itikâfa çekilmiştir.

2.4.6.2. Kadir Gecesi'nin Vakti

Hz. Peygamber (s.a.s.), bin aydan hayırlı olan Kadir Gecesi'nin ramazanın son on gününde²¹⁸ ve tekli gecelerde aranmasını tavsiye etmiş,²¹⁹ kendisi de Kadir Gecesi'ni ramazanın son on gecesinde ve özellikle de yirmidokuzuncu, yirmiyedinci ve yirmibeşinci gecelerinde aramıştır.²²⁰

Âişe (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) ramazan ayının son on günü girdiğinde geceleri ihya ettiğini, ev halkını uyandırdığını, ciddiyetle ibadete yöneldiğini ve eşleriyle ilişkisini kestiğini bildirmiştir.²²¹ Übey b. Ka'b'a (r.a.), bütün sene geceleri kalkıp ihya eden kimsenin Kadir Gecesi'ne tesadüf edip edemeyeceği sorulunca şu cevabı vermiştir: *“Kendisinden başka İlah olmayan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Kadir Gecesi ramazan ayındadır. Ve o gece, Resûlullah'ın (s.a.s.) bize kalkmamızı emrettiği gecedir, o da yirmi yedinci gecedir. Bunun emaresi, o gecenin sabahında*

²¹⁶ Mâlik, “İ'tikâf”, 6, 262.

²¹⁷ Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 5, 587, Canan, *Kütüb-i Sitte*, 9: 335.

²¹⁸ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm b. Mecduddîn Abdüsselâm el-Harrânî, *Mecmû'u- fetâvâ*, 1. Baskı, (Beyrut, Dâru'l-Arabiyye, h. 1398), 25: 284.

²¹⁹ Mâlik, “İ'tikâf”, 6, 253; Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 3, 587, Müslim, “Sıyâm”, 219, 477.

²²⁰ Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 3, 587; Dârimî, “Savm”, 56, 2: 44.

²²¹ Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 5, 587; İbn Mâce, “Sıyâm”, 57, 322.

güneşin beyaz ve ışısız olarak doğmasıdır.”²²² Ubâde b. es-Sâmit (r.a.) şöyle demiştir: “Nebi (s.a.s.) Kadir Gecesi’ni bize haber vermek için mescide çıkmıştı. Müslümanlardan iki adam kavga ettiler. Bunun üzerine Nebi (s.a.s.), “*Kadir Gecesi’ni size haber vermek için çıkmıştım, falan ve falan birbiriyle kavga ettiler (onun malumatı benden) kaldırıldı. Böyle olması sizin için belki daha hayırlıdır. Sizler onu (yirmiden sonraki) dokuzuncu, yedinci, beşinci gecelerde arayınız*”²²³ buyurdu. Sahabiden biri ramazan ayında Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek taşrada oturduğunu ve namazlarını orada kıldığını, ancak Medine’deki mescide gelerek ibadetle ihya edeceği bir gece söylemesini istedi. Resûlullah (s.a.s.) de ona, Kadir Gecesi için gelecekse, yirmiüçüncü gece gelmesini söyledi. Sahabi de ikinci namazını kılarak, o gece mescitte kaldı ve sabah namazını kılincaya kadar herhangi bir ihtiyaç için dışarı çıkmadı. Sabah namazını kıldıktan sonra da hayvanına binerek taşradaki evine vardı.²²⁴

Bir ramazan ayında Resûlullah (s.a.s.), bazı sahabilerle birlikte ramazanın ortasındaki on gün için itikâfa girmişti. Yirminci günün sabahında herkes eşyasını evine taşıdıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), itikâfa girmiş olanların itikâf mahallerine dönmelerini emretmişti. Zira o gece kendisine Kadir Gecesi’nin hangi gece olduğunun haber verildiğini, sonra da unutturulduğunu ifade etmişti. Ashabına, Kadir Gecesi’ni son on gecede ve özellikle tek gecelerde aramalarını söylemiş, ayrıca rüyasında kendini, Kadir Gecesi’nde su ve çamur içerisinde secde eder bir halde gördüğünü anlatmıştı. Resûlullah ve ashabı itikâf mahalline dönünce, o günün sonuna doğru yağmur yağmıştı. Mescit o esnada (üzeri dallarla örtülmüş) çardak şeklindeydi. Yerin ıslak olması sebebiyle Resûlullah’ın (s.a.s.) namazdan sonra burnunda ve alnında hafif çamur bulaşığı meydana gelmişti. O gece de yirmi birinci geceydi.²²⁵

Hz. Peygamber döneminde ramazan ayında sahabiden bazı kimseler rüyalarında Kadir Gecesi’nin ramazanın son yedi gecesinde olduğunu görmüşler ve Hz. Peygamber’e (s.a.s.) anlatmışlardı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) da Kadir

²²² Müslim, “Salâtu’l-müsâfirîn”, 179, 324; İbn Teymiyye, *Mecmû’ul fetâvâ*, 25: 285; Nevevî, *Sahih Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, 3: 43.

²²³ Dârimî, “Savm”, 56, 2: 44.

²²⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 1380, 330.

²²⁵ Buhârî, “Fadlu leyleti’l-kadr”, 2-3, 586; ‘İtikâf”, 13, 591; Müslim, “Sıyâm”, 216, 476.

Gecesi ile ilgili rüyaların son yedi gecesi üzerinde toplandığını, bu yüzden Kadir Gecesi'ni ramazanın son yedi gecesinde aramaları gerektiğini bildirmiştir.²²⁶

Sonuç olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) Kadir Gecesi'nin vakti ile ilgili rivayetler incelendiğinde rivayetlerin son on gecede, yirmiyedinci gecede ve özellikle tekli geceler üzerinde toplandığını görüyoruz. Allah Resûlünün de son on günü ihya etmesi, Kadir Gecesi'nin ramazanın son on gününde olması ihtimalinden dolayıdır. Rivayetlerin farklı olmasının sebebine gelince, ramazan ayının her bir gecesini Kadir Gecesi'ymiş gibi en iyi şekilde değerlendirip ibadet ve taatle geçirmek olsa gerektir. Meleklerin yeryüzüne indigi ve bir çeşit maneviyatın yoğunlaştığı bu gece değerlendirilmesi gereken bir fırsattır. Bu gecenin büyük bir nimet olması, onu en hayırlı şekilde geçirmeye bağlıdır. Bu sebeple Kadir Gecesi olması muhtemel olan ramazanın son on gününde namaz kılmak, çokca dua etmek, Kur'ân-ı Kerîm okumak ve Allah'ı (c.c.) zikretmek gerekir. Ramazan ayının bin aydan daha hayırlı ve faziletli gecesi olan Kadir Gecesi'nde yapılması gereken; bu geceyi en güzel şekilde değerlendirmek ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de buyurduğu gibi, bu gecenin sonunda geçmiş günahların bağışlanmasına ulaşılmaktır. Bu sebepledir ki Hz. Âişe (r.a.), Resûlullah'a (s.a.s.), *“Ey Allah'ın Resûlü! Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu bilecek olursam, o gece nasıl dua edeyim”* diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de,

" اللهم إنك عفوٌ تحبُّ العفو، فاعف عني "

“Allahım! Sen çok affedicisin, affetmeyi seversin. Beni de affet!” diye dua et²²⁷ buyurmuştur.

Kadir Gecesi bir takım sırlara binaen gizlenmiştir. Bu durum ibadet ve tâatte sabır göstererek ramazanı en iyi şekilde ihya etmemizi sağlar. Bu gecenin gizli kalması müminlerin ibadetlerinin ve dualarının daha ihlaslı olmasına sebep olur. Ayrıca Kadir Gecesi'nin vakti tam olarak bilinseydi, sadece o geceyi ihya ile yetinilebilirdi. Böylece Peygamberimize önce bu gecenin zamanı bildirilip daha sonra unutturulmasındaki hikmet, ramazanın her gecesinin Kadir Gecesi olma ihtimaliyle ibadetle geçirilmesi olabilir.²²⁸

²²⁶ Buhârî, “Fadlu leyleti'l-kadr”, 2, 586; Müslim, “Sıyâm”, 205, 474.

²²⁷ İbn Mâce, “Dua”, 5, 663.

²²⁸ M. Sait Özervarlı, “Kadir Gecesi”, 24: 125.

2.4.7. Mukabele

Sözlükte “iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak” anlamına gelen mukabele, daha çok üç aylarda ve bilhassa ramazan aylarında cami, mescid ve evlerde sabah, öğle, ikinci namazları öncesinde hâfızlar tarafından okunan Kur’ân’ı takip etmek suretiyle hatim indirme geleneğinin adıdır. Zamanla hâfızların bu okuyuşları için de aynı terim kullanılmıştır. Bu gelenek, Cebrâil’in (a.s.) ramazan aylarında her gece Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek o ana kadar nazil olan ayet ve sureleri karşılıklı okuyup kontrol etmelerine dayanır. Buna verilen isim de “Arza”dır. Kur’ân’ın ramazan ayında nazil olmaya başlaması, bu ayda yapılan amellerin diğer zamanlara göre daha faziletli kabul edilmesi de bu durumun yaygınlaşmasında etkili olmuştur.²²⁹ Cebrâil’in (a.s.) ramazan aylarında her gece inip, Kur’ân-ı Kerîm’i Hz. Peygamber (s.a.s.) ile mukabele ettiği rivayet edilir.²³⁰

Allah Resûlü’nün (s.a.s.) ramazandaki ibadetlerinden biri de mukabele idi. Kur’ân-ı Kerîm ramazan ayında nazil olması sebebiyle bu ayda Kur’ân-ı Kerîm’i daha fazla okumaya ve dinlemeye özen göstermiş, sahabilerini de buna teşvik etmiştir. Nitekim bir hadisinde Kur’ân-ı Kerîm’in okuyanlara kıyamet günü şefaati olacağını bildirmiştir.²³¹

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından önceki ramazan ayında iki kere mukabele yapılmıştı. Bu durum üzerine Allah Resûlü (s.a.s.), sevgili kızı Fatıma’ya bu durumun, ecelinin yaklaştığına delalet ettiğini haber vermiştir.²³²

Resûlullah (s.a.s) vefat ettiği yıl Hız. Aişe’ye (r.a.) şöyle dedi: “*Cibril Kur’ân’ı bana her yıl bir kez tekrarladı. Bu yıl ise iki kez tekrarladı. Hiçbir peygamber yok ki kendisinden önce gelen peygamber kardeşinin yaşadığı ömrün yarısını yaşamış olmasın. İsa b. Meryem 125 yıl yaşadı. İşte biz 62. yıldayız.*”²³³

Bu duruma “arza-i ahîre” denir. Mukabelenin devam ettiği günlerde Hız. Peygamber’in son derece neşeli ve diğer günlerdekinden daha cömert olduğu rivayet

²²⁹ Nebi Bozkurt, “Mukabele,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 100.

²³⁰ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 7, 1264.

²³¹ Müslim, “Müsâfirîn”, 252, 340.

²³² Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 7, 1264.

²³³ İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü’l- tabakâti’l- kebîr*, 2. Baskı, (Beyrut: Dâru’l-kitâbil-ilmîyye, 1997), 2: 151.

edilir.²³⁴ Bugün İslam ülkelerinde ramazan ayı süresince devam ettirilegelen mukabele geleneği, arza sünnetine uymanın bir sonucudur.²³⁵

2.4.8. Fıtır Sadakası

Sözlükte “yaratmak, icat etmek; kesmek, yarmak, ikiye ayırmak” manalarına gelen (fatr) kökünden türeyen fitr kelimesi, oruca son vermeyi, orucu açmayı (iftar) ifade eder. Bundan dolayı ramazan bayramına “‘îdü’l-fitr” denildiği gibi ramazan ayını yaşamamanın, onun mükâfat ve bereketinden faydalanmanın bir şükür sebebi olarak verilen sadakaya da “sadakatü’l-fitr (sadaka-i fitr) veya zekâtü’l-fitr” denilir. Bu tamlama Türkçe’ye kısaltılmış olarak fitra ve fitre şeklinde geçmiştir. Dinî ölçülere göre zengin sayılan kişi hem kendisi hem de ergenliğe ulaşmamış çocukları için vermesi gerekir. Fıtır sadakası, ramazan orucunun farz kılındığı hicri ikinci yılda zorunlu kılınmıştır.²³⁶

Fıtır, ramazan ayında fakirlere verilen bir sadakadır. Bayramdan önce verilmesi daha evla olmakla beraber bayramda ya da daha sonra verilebilir. Şartları tutan bir Müslüman için fıtır sadakası vacip bir ibadettir. Fıtır sadakasının vacip olması oruçluyu, oruçluluk esnasında işlediği günahlardan arındırması, oruçlunun boş, çirkin, ölçüsüz sözlerden temizlenmesi ve fakirlere bir azık olması içindir.²³⁷ Ayrıca fitre vermek orucun kabulüne vesiledir.²³⁸

Resûlullah (s.a.s.), zekât emri gelmeden önce fıtır sadakasını emretmişti. Zekât farz kılınca, fıtır sadakasını ne emretti, ne de nehyetti.²³⁹

Ramazan ayından en üst seviyede istifade edebilmenin yollarından biri de cömertliktir. Resûlullah (s.a.s.) insanların en cömerdi idi. Onun en cömert olduğu zaman dilimi ise ramazan ayı idi.²⁴⁰

Hiç şüphesiz bu aya özel en önemli sadaka fıtır sadakasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Sadakalardan en faziletlisi ramazan ayında verilen sadakadır*”²⁴¹

²³⁴ İbn Sa‘d, *Kitâbü’t- tabakâti’l- kebîr*, 2: 151; Buhârî, *Bed’ü’l-vahy*, 1, 193.

²³⁵ Abdülbaki Turan, “Arza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 447.

²³⁶ Cezîrî, *Kitabu’l-fikh ‘ala’l-mezâhibi’l-erba’a*, 1: 627.

²³⁷ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 5: 154.

²³⁸ Yunus Vehbi Yavuz, “Fitre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 160.

²³⁹ İbn Mâce, “Zekât”, 21, 332; Nesâî, “Zekât”, 35, 630.

²⁴⁰ Buhârî, “Bed’ü’l-vahy”, 1, 193.

²⁴¹ Tirmizî, “Zekât”, 28, 412.

buyurak bu ayda verilen sadakaların önemini belirtmiştir. Bu bağlamda her konuda Resûl-i Ekrem'i (s.a.s.) örnek alan ashab-ı kiram, ramazan ayında fitır sadakalarını ve diğer infaklarını fazlasıyla vermişlerdir.²⁴²

Fıtır sadakasının ne zaman verileceği ile alakalı farklı rivayetler mevcut ise de bayram gününden önce de sonra da verilmesi caizdir. Bayram namazından çıkılmadan önce verilmesi ise müstehaptır.²⁴³

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: “*Kim bunu bayram namazından önce öderse, o makbul bir sadaka olur. Kim de bayram namazından sonra verirse, o başka vakitlerde verilen sadakalardan birisi olur.*”²⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram gününden iki gün önce konuşma yapar, bayram namazı için mescide gelmeden önce fitır sadakasının verilmesini emrederdi. “*Onları yani miskinleri bugün dolaşmaktan müstağni kılın.*” derdi.²⁴⁵ Bu şekilde fitır sadakasını bayram namazından önce vermek suretiyle muhtaçların, fakir Müslümanların bayram ihtiyaçları karşılanmış ve bayram sevinçleri ikiye katlanmış olacak ve bu sayede bayrama hazırlıklı gireceklerdi.

Ayrıca bayramdan önce ya da bayramda fitır sadakasını verme imkânı bulamayan kişiden bu ibadet düşmez. İmkân bulduğu anda vermesi gerekir.²⁴⁶

Fıtır sadakasının nasıl ve hangi üründen ne miktarda verileceği hususunda Resûlullah (s.a.s) Müslümanlardan büyük-küçük, kadın-erkek, her bir hür ve köle üzerine bir sa²⁴⁷ hurma veya bir sa' arpa olarak vermeyi emretmiştir.²⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde fitır sadakası o günün en çok tüketilen ürünlerinden verilirdi.²⁴⁹

Başka bir rivayette de ekıt²⁵⁰ veya bir sa' kuru üzümünden verildiği de rivayet edilmiştir.²⁵¹

²⁴² Buhârî, “Keffârâtü'l-eymân”, 1, 1563.

²⁴³ Ebû Zeyd eş-Şiblî, *Nurul İzah Tercümesi ve Şerhi*, Trc. Abdullah Aydın, (İstanbul: Çelik Yayınevi, b.t.y.), 159.

²⁴⁴ İbn Mâce, “Zekât”, 21, 332.

²⁴⁵ Ebû'l Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, b.s.y. (Beyrut: Alemü'l Kütüb, b.t.y.) 2: 153; İbn Sa'd, *Kitâbü't- tabakâti'l- kebîr*, 1: 236.

²⁴⁶ Şeyhü'l-İslam Burhânuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir Merğınânî, *el-Hidâye*, Trc. Ahmet Meylânî, (İstanbul, Kahraman Yayınları, 1991), 1: 252.

²⁴⁷ Sa': 3,300 küsür kg ağırlığında bir ölçü birimidir. Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, b.s.y, (Konya, Uysal Yayıncılık, 1992), 3: 492.

²⁴⁸ Mâlik, “Zekât”, 53, 238; Buhârî, “Zekât”, 70-71-73-74-76-78, 489; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 19, 370.

²⁴⁹ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 2: 645.

²⁵⁰ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 5: 117. Aynî, “ekıt” kelimesinin anlamını, “süzülüp taş gibi katılaştırılmış yoğurt” olarak vermiş ve bununla yemek pişirildiğini ifade etmiştir.

²⁵¹ Ebû Dâvûd, “Zekât”, 19, 370; Nesâî, “Zekât”, 37-38-39-42-43, 632.

Ashaptan Sa‘lebe b. Su‘ayr el-Adevî Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında fitreyi her çeşit yiyecekten bir sa‘ olarak verdiklerini ve o dönemde bu yiyeceklerinin kuru üzüm ve kuru hurma olduğunu bildirmiştir.²⁵² Aralarında dört halifenin de bulunduğu büyük bir cemaat bu rivayete dayanarak “fitir sadakası her çeşit yiyecekten bir sa‘dır” demişlerdir.²⁵³

Günümüzde fitre miktarını belirlemede mükellefin tek başına ya da aile olarak günlük gıda tüketim ortalaması ölçü alınıp hadislerde bahsi geçen en ucuz ürünlerin bedelinden aşağı düşmeyecek şekilde tespit edilir.²⁵⁴

2.4.9. Bayram ve Bayram Namazı

İslam dininde ramazan ve kurban olmak üzere iki bayram vardır. Arapça’da “îdü’l-fitr ve îdü’l-adhâ” şeklinde adlandırılan her iki bayram da hicretin ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Esasen ramazan orucu ilk defa bu yıl farz kılınmış, bu ayı oruçla geçiren müminler sonraki ayın (şevval) ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu sebeple bu bayrama Ramazan Bayram’ı veya bayramdan önce fitre (fitir sadakası) verildiği için fitir bayramı denilmiştir.²⁵⁵

Ramazan ayı boyunca ibadetle meşgul olup neticesinde Allah’ın (c.c.) merhametini ve rızasını dileyen müminler bayram ile müjdelenmiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) ve ashâbı da bayramı olması gerektiği gibi değerlendirmiş meşru çerçevede eğlenilmesine izin verilmiştir.²⁵⁶

Bayramlar aynı zamanda dayanışma ve insanların birbirleriyle muhabbetlerini arttırma zamanıdır. Nitekim Abdullah b. Abbâs (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: “*Ben şehadet ederim ki; Resûlullah (s.a.s.) bayram namazını hutbeden önce kıldırdı. Sonra hutbe okudu. Sonra hutbe esnasında sesini kadınlara duyuramadığı için onlara yakın bir yere gidip vaaz ve nasihat etti, sadaka vermelerini emretti. Bilâl (r.a.) de sadaka için elbisesinin eteklerini şöyle tutup açtı. Bunun üzerine her kadın küpesini, yüzüğünü ve neyi varsa Bilâl’in (r.a.) eteğine atmaya başladı.*”²⁵⁷

²⁵² Buhârî, “Zekât”, 76, 490.

²⁵³ Merginânî, *el-Hidâye*, 1: 250.

²⁵⁴ Yavuz, “Fitre”, 13: 160.

²⁵⁵ İbrahim Bayraktar, “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 5: 259.

²⁵⁶ Buhârî, “İdeyn”, 15, 381; Ebû Dâvûd, “Salât”, 288.

²⁵⁷ İbn Mâce, “İkâmet”, 155, 249.

Hız. Peygamber (s.a.s.) bayramlarda bolca tekbir getirilmesini tavsiye etmiş “*Bayramlarınızı tekbir getirmek suretiyle şenlendirin ve süsleyin*” buyurmuştur.²⁵⁸

Kendilerine cuma namazı farz olan kimselere, Ramazan ve Kurban Bayramı namazları vâcibdir. Cuma namazı için lazım olan bütün şartlar, bayram namazları için de geçerlidir. Bayram için hutbe sünnettir ve namazdan sonradır. Hutbe okunmasa da bayram namazı sahihtir. Fakat sünnet terkedilmiş olur. Bayram namazları ikişer rekâttır ve cemaatla cehri olarak kılınır. Ezan ve kameti yoktur.²⁵⁹

Resûlullah (s.a.s.) bayram namazına gitmeden önce guslederdi.²⁶⁰ Bayram namazına yürüyerek gider,²⁶¹ giderken bir yoldan gider, dönerken başka bir yoldan dönerdi.²⁶² Bu fiili yaparken farklı din kardeşleri ile karşılaşmayı ve onlarla bayramlaşmayı düşünmüş olmalıdır.²⁶³ Ayrıca birkaç hurma yemedikçe de Ramazan Bayramı namazına gitmezdi.²⁶⁴ Bayram namazından önce başka nafîle namaz kılmayan Hız. Peygamber (s.a.s.), bayram namazından döndükten sonra iki rekât namaz kılardı.²⁶⁵

Ramazan bayramı namazı iki rekâttır. Bu durumu Hız. Peygamber (s.a.s.) şu şekilde açıklamıştır: “*Kurban Bayramı’nda kılınan namaz iki rekâttır, Ramazan Bayramı’nda kılınan namaz da iki rekâttır, sefer namazı iki rekâttır, cuma namazı da iki rekâttır.*” Bunlar Resûlullah’ın (s.a.s.) lisanı üzere tamamdır, kısaltma yoktur.²⁶⁶

Resûlullah (s.a.s.) bayram namazında bu iki rekâttan başka namaz kılmazdı.²⁶⁷ Ramazan ve Kurban Bayramları’nın namazlarında birinci rekâtta yedi tekbir, ikinci rekâtta ise iki rükû tekbirinden başka beş tekbir getirirdi.²⁶⁸

Bayram namazlarını hutbeden önce kılan Peygamberimiz,²⁶⁹ bayram namazlarında ve cuma namazında “*Sebbihi’sme Rabbike’l-a’lâ, Hel etâke hadîsu’l-ğâşiye*” surelerini okurdu.

²⁵⁸ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbe’ul Fevaid*, 2: 197.

²⁵⁹ Merğınânî, *el-Hidâye*, Trc. Ahmet Mevlânî, 1: 191.

²⁶⁰ Mâlik, “‘İdeyn”, 1, 163.

²⁶¹ İbn Mâce, “İkâmet”, 161, 251.

²⁶² İbn Mâce, “Salât”, 162, 252; Ebû Dâvûd, “Salât”, 253, 291.

²⁶³ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 7: 751.

²⁶⁴ Buhârî, “‘İdeyn”, 4, 377.

²⁶⁵ İbn Mâce, “İkâmet”, 160, 250.

²⁶⁶ İbn Mâce, “İkâmet”, 73, 217; Nesâî, “Salâtü’l-‘İdeyn”, 11, 453.

²⁶⁷ Buhârî, “‘İdeyn”, 8, 964; Müslim, “Salâtü’l-‘İdeyn”, 2, 366; Ebû Dâvûd, “Salât”, 255, 292.

²⁶⁸ İbn Mâce, “Salât”, 250; Ebû Dâvûd, “Salât”, 250, 290.

²⁶⁹ Buhârî, “‘İdeyn”, 7, 8, 378-379; Müslim, “Salâtü’l-‘İdeyn”, 8, 365; Nesâî, “Salâtü’l-‘İdeyn”, 9, 453.

Bazen cuma ve bayram bir günde birleşirdi. Resûlullah (s.a.s.) bu sûrelerin her ikisini de cuma ve bayram namazlarında birlikte okurdu.”²⁷⁰

Hz. Ömer (r.a.), Ebû Vâkid el-Leysî’ye (r.a.), “*Resûlullah (s.a.s.) Kurban ve Ramazan Bayramları’nda ne kıraat buyururdu*” diye sordu. O da Resûlullah bu namazlarda “*Kâf-ve’l-Kur’âni’l-Mecîd, İkterebeti’s-sâ’a ve’n-Şakka’l-Kamer*” sûrelerini okurdu” diye cevap verdi.”²⁷¹

İki bayramın yani hem cuma hem Ramazan Bayramı’nın biraraya geldiği günde Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Şu gününüzde iki bayram bir araya geldi. Dileyene bayram için cuma yeterlidir. Biz her ikisini birleştiriyoruz.*”²⁷²

Bazı rivayetlerde Resûlullah’ın (s.a.s.) bayram namazını ezansız ve kametsiz olarak kıldığı geçmektedir.²⁷³ Bu rivayetlerden hareketle âlimler, bayram namazında ezanın ve kametin meşru olmadığına hükmetmişlerdir.²⁷⁴

Her konuda Hz. Peygamber’i (s.a.s.) örnek alarak yaşayan sahabiler bu konuda da aynı tutumu göstermişlerdir. Resûlullah’tan (s.a.s.) sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) da bayram namazını hutbeden önce kıldırılmışlardır.²⁷⁵

2.4.9.1. Bayramda Oruç İle İlgili Rivayetler

Bütün ayı oruç ve ibadetle geçirmenin ardından Allah’ın (c.c.) ikram olarak Müslümanlara verdiği bayram günlerinde Allah Resûlü (s.a.s.) orucu men etmiştir. Bu durum rivayette şu şekilde açıklanmıştır: Ebû Ubeyd Saîd b. Ubeyd’in (r.a.) anlattığına göre kendisi Hz. Ömer (r.a.) ile bir bayramda beraber olmuş, Hz. Ömer önce namaz kıldırılmış, sonra hutbe okuyup halka şöyle hitab etmiştir: “*Resûlullah (s.a.s.) sizleri bu iki bayram gününde oruç tutmaktan men etti. Bu iki bayramdan biri oruç tuttuğunuz aydaki Ramazan Bayramı’nızdır. Diğeri de kurbanlarınızdan yediğiniz günün bayramıdır.*”²⁷⁶ Ramazan Bayramı’nın birinci günü, Kurban Bayramının dört günü orucun yasak olduğu günlerdir.²⁷⁷

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 241, 286; Tirmizî, “İdeyn”, 4, 377.

²⁷¹ Mâlik, “İdeyn”, 8, 164; Ebû Dâvûd, “Salât”, 251, 291; Tirmizî, “İdeyn”, 4, 377.

²⁷² İbn Mâce, “İkâmet”, 166, 253; Ebû Dâvûd, “Salât”, 216, 278.

²⁷³ Buhârî, “Zekât”, 33, 475; İbn Mâce, “İkâmet”, 155, 249.

²⁷⁴ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 48.

²⁷⁵ İbn Mâce, “İkâmet”, 155, 249.

²⁷⁶ Buhârî, “Edâhî”, 16, 1373; “Savm”, 66-67, 583; Müslim, “Sıyâm”, 138, 462.

²⁷⁷ Buhârî, “Savm”, 67, 583; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 283.

2.4.9.2. Bayramda Eğlence

Bayram günlerinde İslamî ölçüler içinde eğlenilmesi ve bazı oyunların oynanması câizdir. Nitekim Medine döneminde Hz. Peygamber (s.a.s.) hayattayken insanlar bayramlarını neşe ve mutluluk içinde geçirir, küçük kızların şarkıları eşliğinde eğlenirlerdi.²⁷⁸ Resûlullah (s.a.s.) bayram günleri mescitte mızrak kalkan oyunu oynayanları seyretmek isteyen Hz. Âişe'ye (r.a.) yardımcı olmuş ve onunla beraber seyretmiştir.²⁷⁹ Yine bir bayram günü (Kurban Bayramı) Hz. Âişe ile birlikte bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında Buâs Harbi'ne ait ezgiler söyleyen iki kız çocuğu vardı. (Orada bulunan) Hz. Ebû Bekir bu kızlara müdahale etmek isteyince Resûlullah (s.a.s.), “*Her milletin bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır*”²⁸⁰ diyerek onlara karışılmasına müsaade etmemiş ve eğlenmelerine izin vermiştir.

Allah Resûlü (s.a.s.) bayram namazlarına genç kızların, çadırdaki kalan genç bakirelerin ve hayızlı kadınların da katılmalarını emrederdi. Hayızlıların katılmaları Müslümanların cemaatlerini görmeleri, dualarında hazır bulunmaları içindi. Onlar namazgâhların dışında kalırlardı.²⁸¹

Resûlullah (s.a.s.) Ramazan ve Kurban Bayramları'nda yanında bir mızrak olduğu halde musallaya çıkar, namaz sırasında kible yönüne bu mızrağı sütre olarak diker, ona doğru namazını kılar.²⁸²

Resûlullah (s.a.s.) bayram gününü kastederek şöyle buyurmuştur: “Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmaktır.”²⁸³ Bu rivayetten anlaşıldığına göre Allah Resûlü bayramda ilk olarak namazın eda edilmesini, diğer işlerin namaz sonrasına bırakılmasını istemiştir.

2.4.10. Ramazan Ayında Umre

2.4.10.1. Umrenin Tanımı ve Fazileti

Sözlükte “ziyaret, Kâ'be ziyareti” anlamlarına gelen umre, fıkhîta ihrama girerek Kâ'be'yi tavaf edip Safâ ile Merve arasında sa'y yapmayı ifade eder. Gerek eda mekânı gerekse adab ve erkânı bakımından hac ve umrenin birçok ortak noktası vardır. Ancak hac, hicrî takvimin belirli ay ve günlerinde eda edilen, umrede

²⁷⁸ Huriye Martı v.dğr., *Hadislerle İslam*, 7: 748.

²⁷⁹ Buhârî, “İdeyn”, 2, 376; Müslim, “Salâtü'l-İdeyn”, 17, 367.

²⁸⁰ Buhârî, “İdeyn”, 3, 376; Müslim, “Salâtü'l-İdeyn”, 16, 367.

²⁸¹ Buhârî, “İdeyn”, 15, 381; Ebû Dâvûd, “Salât”, 288.

²⁸² Nesâî, “İdeyn”, 10, 453.

²⁸³ Buhârî, “İdeyn”, 3, 377.

yapılanların yanında Arafat ve Müzdelife vakfeleri, Mina’da geceleme, şeytan taşlama gibi başka fiilleri de içeren kapsamlı bir ibadet ve İslam’ın temel şartlarından biri olması dolayısıyla hac ve umreyi birbirinden ayırmak için hacca “büyük hac” umreye “küçük hac” denilir.²⁸⁴

Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hicretin yedinci yılında Hudeybiye umresi, sekizinci yılında Mekke fethi günü ifa edilen umre, aynı yıl Huneyn ve Tâif seferini müteakip gerçekleştirilen umre ve onuncu yılda veda haccı sırasında ifa edilen umre olmak üzere dört umre yaptığını haber vermiştir.²⁸⁵

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bizzat kendisinin ramazan ayında umre yaptığını dair sahih bir hadis yoktur. Fakat bu ayda yapılan umrenin faziletine dair bazı rivayetler vardır.

Hac ve umreyi peş peşe yapmayı tavsiye eden Hz. Peygamber (s.a.s.),²⁸⁶ umrenin faziletine, “*Umre, diğer umreye kadar olan süre arasındaki günahlara kefarettir*”²⁸⁷ buyurarak işaret etmiştir.

Başka bir rivayette Resûlullah (s.a.s.), ramazan ayında yapılan bir umrenin hacca bedel olduğunu²⁸⁸ söyleyerek bu ayda yapılan umrenin önemine ve sevabın çokluğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber döneminde bir kadın Resûlullah’a (s.a.s.) gelerek kendisiyle birlikte hac yapmak üzere hazırlık yaptığını, fakat bir engelinin çıktığını söyledi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.), “*Ramazan ayında yapılan umre, benimle yapılan hac yerine geçer*”²⁸⁹ buyurdu.

Bu hadis ramazan ayında yapılan umrenin farz olan hac yerine geçtiğine işaret etmez. Bu bağlamda ramazan ayında umre ibadetini ifa eden kişi farz olan haccını ifa etmiş olmaz. Hac için gerekli şartları taşıyan kişi bu ibadeti yerine getirmekle mükelleftir.²⁹⁰

2.4.11. Ramazan Ayına Dair Bazı Hükümler

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eşleri ve sahabiler ramazan ayında bazı durumlarla karşılaşılıyorlar ve karşılaştıkları bu durumların oruçlarına zarar verip vermemesinden

²⁸⁴ Mehmet Boynukalın, “Umre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 42: 151.

²⁸⁵ Buhârî, “Umre”, 3, 538; Müslim, “Hac”, 217, 519.

²⁸⁶ Tirmizî, “Hac”, 2, 4: 451.

²⁸⁷ Buhârî, “Umre”, 1, 538.

²⁸⁸ İbn Mâce, “Menâsik”, 45, 523.

²⁸⁹ Buhârî, “Umre”, 4, 539; Müslim, “Hac”, 221, 519.

²⁹⁰ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 8: 235.

endişe duyuyorlardı. Bu sebeptendir ki; emin olmak için Hz. Peygamber'e (s.a.s.) geliyorlar ve durumu ona açıklıyorlardı. Bazen de merak ettikleri soruları sorarak meraklarını gideriyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de kendi yaşantısındaki bazı uygulamalarla onların meraklarını gideriyordu.

Bu konulardan bazıları şöyledir:

Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) oruçluyken gözüne sürme sürmüştür.”²⁹¹ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), oruçlunun misvak kullanmasını güzel işlerinden biri olarak zikretmiştir.²⁹² Bu hadislerden hareketle âlimler oruçlu iken misvak kullanmayı ve sürme çekmeyi meşru kabul etmişlerdir.²⁹³

Bazı rivayetlerde ise Resûlullah'ın (s.a.s.) oruçlu iken susuzluktan ve harareten dolayı başına su döktüğü haber verilmiştir.²⁹⁴

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) oruçlu iken eşini öptüğüne²⁹⁵ ve eşlerine dokunduğuna²⁹⁶ dair rivayetler de vardır.

Hz. Ömer, ramazan ayında oruçlu iken hanımını öpmüş, sonra pişman olup Allah Resûlü'ne (s.a.s.) gelip durumu anlatmış. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), oruçlu iken ağza su alıp çalkalamanın oruca zarar verip vermeyeceğini kendisine sormuş, Hz. Ömer de oruca zarar vermeyeceğini söyleyince, Allah Resûlü (s.a.s.), orucu da buna benzeterek bu durumdan dolayı orucun bozulmayacağını kendisine haber vermiştir.²⁹⁷

2.4.12. Ramazan Ayında Kaçınılması Gereken Bazı Davranışlar

Ramazan ayı sadece oruçlu iken aç ve susuz kalmak değil aynı zamanda kişinin bu ayın tamamında ve hatta tüm yaşantısında gözünü, kulağını, dilini ve diğer tüm organlarını da haramdan ve yanlış işlerden muhafaza etmesidir. Nitekim sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) oruçtan kendisine yalnızca açlık ve susuzluk kalanlar²⁹⁸ diye bir grubu nitelemiş böylelikle orucun sadece mide ile alakalı olmadığını aynı

²⁹¹ İbn Mâce, “Sıyâm”, 17, 310.

²⁹² İbn Mâce, “Sıyâm”, 17, 310.

²⁹³ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 4: 581.

²⁹⁴ Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 27, 528.

²⁹⁵ İbn Mâce, “Sıyâm”, 19, 310.

²⁹⁶ İbn Mâce, “Sıyâm”, 20, 311.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 34, 531.

²⁹⁸ İbn Mâce, “Sıyâm”, 21, 311.

zamanda kişinin kendini heva, heves ve tutkularının esiri olmaktan da koruması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ramazan ayında ve oruçlu iken sakınılması gereken bu genel yasaklar dışında Allah Resûlü (s.a.s.) bazı özel durumlara da dikkat çekmiştir.

Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazan ayından on sekiz gece geçtikten sonra yürürken hacamat²⁹⁹ olan bir adama rastlamış ve ona “hacamat edenin ve hacamat olanın orucu bozuktur”³⁰⁰ buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.s.) ramazan ayının sonunda iftar etmeksizin birkaç gün ard arda oruca devam ederek savm-ı visal tutmuş, ashabı da Onunla birlikte aynısını yapmıştı, durum Resûlullah'a (s.a.s.) ulaştınca: “Eğer ramazan ayı bizim için uzatılsaydı biz onu öyle bir vaslederdik ki, derine dalanlar (aşırılar) bundan (aşırılıklarından) vazgeçmek zorunda kalırlardı. Ben sizin gibi değilim, ben gölgelenirim. Rabbim bana hem yedirir hem de içirir”³⁰¹ buyurarak visal orucunun kendine has bir ibadet olduğunu bildirdi.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) oruçlu kişinin çirkin söz söylememesini istemiştir. Cahilce bir davranışla karşılaştığı durumda ise karşısındaki kişiye oruçlu olduğunu söylemesini emretmiştir.³⁰²

²⁹⁹ Hacamat: Vücudun herhangi bir yerlerini çizip, üzerine bardak yada şişe gibi bazı aletler oturarak kan alma işidir. *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, “hacamat”, (İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992), 1: 592.

³⁰⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 18, 310.

³⁰¹ Buhârî, “Savm”, 48, 577; “Temenni”, 9,1668; Müslim, “Sıyâm”, 60, 449; Tirmizî, “Savm”, 62, 443.

³⁰² Buhârî, “Sıyâm”, 9, 564; İbn Mâce, “Sıyâm”, 21, 311.

SONUÇ

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ibadet hayatının en yoğun geçtiği dönemlerden biri ramazan ayı olmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.s.), oruca hazırlık olarak yenilen sahur yemeğini “mübarek yemek” olarak adlandırmış ve sahurunu, Müslümanların orucu ile ehlik kitabın orucu arasındaki fark olarak nitelendirmiştir. Allah (c.c.) rızası için tutulan orucun sonunda onun rızısıyla açılan iftarın öneminden sıkça bahsetmiştir.

Allah Resûlü (s.a.s.), bu ayın gündüzlerini oruç ve Kur'ân ile süsleyip; gecelerini ise daha önceden nafîle olarak kıldığı onbir rekât namaz ile devam ettirmiş ve bu mübarek ayda rekâtları oldukça uzun ve huzurlu olarak kılmıştır. Hız. Peygamber (s.a.s.) teravîh namazının farz kılınması endişesi ile bu namazı evine kapanarak yalnız kılmıştır. Sahabilerin ileri gelenleri teravîh namazını Hız. Ömer'in (r.a.) hilafetinin ilk dönemlerine kadar yalnız başlarına yirmi rekât kılmaya devam etmişlerdir. Sonrasında Hız. Ömer (r.a.), imam tayin ederek teravîh namazının cemaatle kılınmasını istemiştir. Teravîh namazının günümüz şekli, sahabilerin ileri gelenlerinin bu namazı yirmi rekât kılması ve Hız. Ömer'in cemaat uygulaması ile olmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.s.) bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi'nin itikâfta iken ihya edilmesini tavsiye etmiştir. Bu geceyi ihya edenin tüm geçmiş günahlarının bağışlanacağını da haber vermiştir. Bu doğrultuda şerhlere bakıldığında Kadir Gecesi'ni ihya etmenin yatsı namazını cemaatle kılıp geceyi de tesbîh ve dua ile geçirdikten sonra sabah namazına uyanık olarak ulaşılmasına dair bilgiler elde edilmiştir. Kadir Gecesi'nin gizlenmiş oluşu, Müslümanların bu geceye isabet etmek için tüm ramazan ayını ihya etmesine vesile olduğu görülmüştür.

Sadakaların en faziletlisinin ramazan ayında verilen sadaka, yani fitır sadakası olduğu ve yine bu ayda umre yapmanın hac sevabında olduğu da ifade edilmiştir.

İbadet ile geçirilen bu ayın ardından Allah'ın (c.c.) rahmetine nail olma sevinci ile bu faziletli ay bayram ile taçlandırılmıştır. Hız. Peygamber (s.a.s.) bayramın neşe ve eğlence içerisinde kutlanmasına izin vermiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el Mu‘cemu’l mufehres li elfazi’l- Kur’ân-i’l Kerîm*. b.s.y. Beyrut: el-Mektebetü'l islamiyye, 1984.
- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *Muttefekun Aleyh Hadisler*. Trc. Abdullah Fevzi Kocaer. Konya: Hüner Yayınevi, b.t.y.
- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Avcı, Seyit. “Hadislerde İbadet Hayatı ile İlgili Şartlar ve Ölçüler”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 0/5 (2005): 401-420.
- Aydın, Abdullah. *Nurul İzah Tercümesi ve Şerhi*. İstanbul: Çelik Yayınevi, b.t.y.
- Aynî, Bedruddîn Muhammed b. Ahmed. *‘Umdetü’l-kârî şerhu Sahîh-i’l-Buhârî*. b.s.y. Beyrut: Daru’l-fikr, 1929.
- Bayraktar, İbrahim. “Bayram”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Şerhu’s- sünne*. 1. Baskı. Beyrut: el-Mekteb’ul İslâmî, 1980.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenu’l-kübrâ*. Beyrut: Dâru’l-fikr, h. 1344.
- Boynukalın, Mehmet. “Umre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Bozkurt, Nebi. “Mukabele”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 100-101. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu’l-Buhârî*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2015.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1993.
- Cezîrî, Abdurrahman. *Kitâbu’l-fikh ala’l mezâhibi’l-erba’a*. 7. Baskı. Beyrut: Dâru’l-ihyâ, 1986.

- Çağrııcı, Mustafa. “Kur’an”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 390-393. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadislerle Gerçekler*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2006.
- Çelik, Yusuf. “Kur’ân’da İbadet”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/41 (Temmuz 2014): 203-221.
- Dârekutnî, Ebu’l Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. b.s.y. Beyrut: Âlemü’l kütüb, b.t.y.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed Dârimî. *es-Sünen*. 4. Baskı. Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-Arabî, 1987.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş‘as es-Sicistânî. *es- Sünen*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2015.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş‘as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd ve Tercemesi*. Trc. İbrahim Kocaşlı. İstanbul: Milli Gazete Yayınları, 1983.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “İbadet”. *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 2: 855. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2006.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Oruç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 416-425. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Sahur”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Eren, Hasan. Nevzat Gözaydın. “Hacamat” Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1: 592. İstanbul: Türk Dil Yayınları, 1992.
- Gazâlî, İmam Muhammed. *Mükâşefetü’l-kulüb*. Trc. Salih Uçan. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1980.
- Günay, Hacı Mehmet. “Ramazan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 433-435. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Günay, Hacı Mehmet. “Receb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- Güvenç, Halil. *Günümüz Meselelerine Fetvalar*. İstanbul: İlim Yayınları, 1983.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 3. Baskı. Kahire: Dâru'l-matba'at-is selefiyye, h. 1407.
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. b.s.y. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- Heysemi, Ebu'l-Hasen Nûrûddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleymen el-Heysemî. *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbe'ul Fevaid*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kitâb el-ilmîyye, 1988.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk. *Sahih-i İbn Huzeyme*. b.s.y. Beyrut: el-Mektebetü'l İslâmî, 1992.
- Kandehlevî, Muhammed Zekeriya. *Fezâil-i a'mâl*. Trc. Yusuf Karaca. İstanbul: Risâle Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar - Çakan, İsmail Lütfi - Küçük, Raşit. *Riyâzu's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*. İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2001.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ân'da İbâdet Kavramı*. İstanbul: Şule Yayınevi, 1997.
- Koca, Ferhat. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 240-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Köse, Saffet. "Teravîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 482-483. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kılıç, Ünal. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları*. İstanbul: Ensar Yayınevi, 2017.
- Kurtûbî, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber. *et-Temhîd limâ fi'l Mavatta mine'l me'ânî ve'l esâniid*. b.s.y. Fas: Fas Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı Yayınları, 1980.

- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 3.Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî. *Lisân 'u'l-arab*. 2. Baskı. Beyrut: Daru'l-kitâbi'l-ilmîyye, 2009.
- Mâlik, b. Enes, *Muvattâ*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015.
- Martı, Huriye - Türcan, Zişan - Candan, Abdurrahman - Demir, Mahmut. *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2014.
- Merğînânî, Şeyhü'l İslam Burhânuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekr. *el-Hidâye*. Trc. Ahmet Meylânî. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1991.
- Mevdûdî, Ebu'l 'Al'â Mevdûdî. *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Miras, Kamil. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. 3. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, 1974.
- Muttakî, Alâuddîn Ali b. Abdülmelik el-Müttakî. *Kenzu'l-ummâl fi süneni 'l-akvâl ve 'l-ef'âl*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1985.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el- Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015.
- Münzirî, Abdül'azîm b. Abdülkavî. *et-Terğîb ve't-terhîb*. Beyrut: Daru'l-kitâbi'l-Arabî, 2014.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sünen*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref. *el-Ezkâr*. Trc: Fikri Yavuz, Konya: Uysal Yayınevi, 1993.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref. *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n Nevevî*. b.s.y. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981.
- Özervarlı, M. Sait. "Kadir Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- İbn Sa‘d, Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Hâşimî el- Basrî. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*, 2. Baskı, b.s.y. Beyrut: Dâru'l-kitâb el- ilmiyye, 1997.
- Şehârenfûrî, Halil Ahmed, *Bezlu'l- mechûd fî hallî Ebî Davûd*, b.s.y. Beyrut: Daru'l-kitâbi'l-ilmiiyye, 1992.
- Sıddıkî, Muhammed Ali b. Allân es- Sıddıkî, *Delîlu'l falihîn li turuk-i riyadi's salihîn*, b.s.y. Beyrut: Daru'l-fikr, b.t.y.
- Sinanoglu, Mustafa. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Sunar, Cavit. "Namazdan Maksat Nedir?". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1, (Nisan 1965): 31-38.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Câmi 'u's-sağîr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, b.t.y.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Tenvîru'l hevâlik şerh alâ Muvatta Mâlik*. b.s.y. Beyrut; Dâru'l-fikr, b.t.y.
- Şahin, Osman. "Ramazan Gecelerini İhya Etmek İçin Kılınan Teravîh Namazı". *Diyanet İlmî Dergi*, 51/2 (Haziran 2015): 87-124.
- Şener, Mehmet. "İftar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 517-518. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Şener, Mehmet. "İtikâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 457-459. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylü'l-evtâr*. Kahire: Mektebetu Mustafa el-Halebî. 1971.
- eş-Şiblî, Ebû Zeyd, *Nurul İzah Tercümesi ve Şerhi*. Trc. Abdullah Aydın, İstanbul: Çelik Yayınevi, b.t.y.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef*, 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l- fikr. 1989.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el- Mu'cemu'l-kebîr*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru ihyai't-türâsi'l-Arabî. 1984.

- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el- Mu'cemu's-sağîr*, Beyrut: Müessesetu'l-kütübi's-sekâfiyye. 1986.
- Tekeli, Hamdi. "Regaib Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 535-536. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Mecduddîn Abdüsselâm el-Harrânî. *Mecmû'u- fetâvâ*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Arabiyye, h. 1398.
- Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *es-Sünen*. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2015.
- Turan, Abdalbaki. "Arza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 446-447. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ünal, Halit. "Berat Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 475-476. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Vatandaş, Celaleddin. *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, 5. Baskı. İstanbul: Pınar Yayınları, 2009.
- Vehbi, Konyalı Mehmet. *Tam Metin Sahîh-i Buhârî*, İstanbul: Üçdal Yayıncılık, 1991.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Şâban Ayı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 207. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Üç Aylar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 276. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Fitre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 160-161. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yavuz, Salih Sabir. "Miraç Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 132-135. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, 2. Baskı. İstanbul: Eser Yayınevi, 1971.

- Yerinde, Adem, *Hz. Peygamber'in En Üstün Diye Niteledikleri*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, Konya: Uysal Yayıncılık,
1992.
- Yitik, Ali İhsan. "Oruç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33:
414-416. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yücel, İrfan. "Hilal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 1-11.
İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Wensinck, Arent Jean. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-hadîsi'n-Nebevî,*
(*Concordance et Indices de la Tradition Musulmane*), Londra:
İttihâd'ül Umemi lil'camii, b.t.y.